www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק א

שיר מרובע ופשוט שחבר הרב ז"ל:

דעי הולך, לנחות דרך, ישר לסלול, את מסלולה:
הוי כל תועה, בשדה תורה, סורה ודרוך, יד מעגלה:
טמא וכסיל, לא יעבור בה, דרך קודש, יקרא לה:

פרק א — א כבר — צלם ודמות

חשבו בני אדם, כי צלם בלשון העברי יורה על תמונת הדבר ותארו, והביא זה אל הנשמה גמורה, לאמרו: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. וחשבו שהשם על צורת אדם ר"ל תמונתו ותארו, והתחייבה להם ההנשמה הגמורה, והאמינו בה, וראו שהם אם יפרדו מזאת האמונה יכזיבו הכתוב. ב וגם ישימו השם נעדר, אם לא יהיה גוף בעל פנים ויד כמותם בתמונה ובתאר, אלא שהוא יותר גדול ויותר בהיר לפי סברתם, והחמר שלו גם כן אינו דם ובשר. זה תכלית מה שחשבוהו רוממות בחק השם. ג אמנם מה שצריך שיאמר בהרחקת הנשמות, והעמיד האחדות האמיתית, (אשר אין אמת לה אלא בהסרת הנשמות) הנה תדע המופת על כל זה מזה המאמר (פרק מ"ו חלק ג'), אבל הערתנו הנה בזה הפרק, היא לבאר ענין צלם ודמות. ואומר כי הצורה המפורסמת אצל ההמון, אשר

אפודי

פרק ראשון א כבר חשבו בני אדם רוצה לומר הדמיון ההמוני. והביא זה אל ההנשמה הגמורה ר"ל שלא יחייב היותו כח בגשם וזהו אומרו גמורה: ב וגם ישימו השם נעדר וכו'. ר"ל שאלו האנשים הסכלים שחמימו בהנשמה מלד שני דברים. האחת מהם שנמשכו אחר פשטי הכתוב ואם יפרדו מזאת האמונה יכזיבו הכתובים לפי דעתם. והשנית שמלד שכלם העכור והמבוכל ישימו הש"י נעדר לא יהיה גוף אמיתי לא יהיה להם פשטי התורה כי לפי דעתם מה שאינו גשם או כח בגשם אינו נמצא: ג אמנם מה שצריך וכו' ר"ל עכשיו בא המורה לסתור דעתם בשחמנת ההנשמה מלד השני דברים שהחמינו בה אלו הסכלים. ואמר שאמנם שנצטרך להביא מופת עכשיו שהש"י אינו גשם נגד דעת מה שחייב שכלם העכור מאלו הסכלים אין זה מקומו ויתבאר בראש חלק ג'. אבל תהיה הערתנו בזה הפרק לדחות מאלו הסכלים החמנת ההנשמה מלד הפסוקים שהחמינו שאם יפרדו מזאת האמונה

שם טוב

פרק ראשון צלם ודמות. אמר הרב צלם ודמות כבר חשבו בני אדם, הפירוש כבר ביארנו בפתיחת זה הספר כי הפעמה הנשמות מהאל יתברך אינו מכלל הסתריס אשר ראוי להעלים אבל בהרחקת הנשמות ראוי שיעוקפו ההמון והחכמים ויתנכו הנעריס ג"כ כמו שביאר הרב בפרק ל"ה, ולמה שימצאו סתריס רבים יחוייב שיקבל אותם החכם אחר קבלת שהשם אינו גשם, רצה הרב בעבור שני אלו הטעמים לסלק הנשמות, והתחיל בצלם למה שאחדון הנביאים התחיל בו במעשה בראשית גם כי הוא כולל כל חלקי ההנשמה כמו שביאר החכם רבי משה הנרבוני: ואמר כבר חשבו בני אדם כי צלם בלשון עברי יורה על תמונת הדבר ותוארו. והראן בו כי צלם יורה על תמונה ותואר, כבר ידעת כי תמונה ותאר הם ממאמר האיכות והם ממקרי הכמות כמה שהוא כמות ואם הדבר כן מה שאמר כמעשה בראשית נעשה

אברבנאל

צלם ודמות וכו'. הנה התחיל הרב בשתוף הזה שהוא ענין מענייני מעשה בראשית, לפי שמעשה אדונינו בו התחיל התורה גם כן, וגם כן להיות כולל כל חלקי הנשמה. ואולי עוד לסבה אחרת, והיא לבאר שבאדם נאמר שהוא בצלם אלהים אפני ההשגה הסכלית אשר לו ועל"כ ראוי שישים כל השתדלותו בעיוניות, יען מפני זה נאמר עליו שהוא בצלם אלהים. והנרבוני כתב התחיל בזה כי הוא התכלית והראשית המחשבה אחריית המעשה והיא כולל כל חלקי הנשמה. והוא יראה שהתחיל הרב בשתוף צלם לפי שהוא התכלית באדם ר"ל ההשגה בשעל שעיון במלת צלם, ושם הרב ראשית המחשבה כל התחלת מחשבתו ועיונו בזה הספר כמה שהוא אחרית המעשה באדם והיא ההשכלה שנקראת צלם. ואשר לומר שעיון ג"כ הנרבוני לומר שהתחיל הרב הספר בצלם ובהם בארו בפרק התכמה ונעיבה אחד, והראשית המחשבה סוף המעשה, וזו סבה אחת. אחר זה זכר סבה אחרת שנייה, והיא אמרו: והוא כולל כל חלקי הנשמה: בבר חשבו בני'. מה שלא אמר בשאר הכתובים להעיר על האומרים שיש אל אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה ומכיונים ראיה מבסוך עבה אדם בצלמנו כדמותנו בחשבם שצלם ודמות נאמרו על תמונת הדבר ותאריו ומקריו, ועליהם אמר כבר חשבו בני אדם. והשיבותיו שאלה שזכר ילדקו לבד בלתון שמושם בלשון הערב, ושני השמות האלה צלם ודמות, שם מחולשים בלבוותיהם, על כן בני אדם האלה הוציאו

הדבר מלשון עברי, ולפי שהיה כוונתם להאמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר הרב, והביא זה אל ההנשמה גמורה לאמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וחשבו שהשם על צורת אדם, עם היות שהביא ג"כ דעת אחרים שהגדילו בגמות האלוה ואמרו שאינו בעל ידים ורגלים כמו שיזכור: והתחייבה כו'. אל התבוק שיכוין הרב בלשון הזה שמדעת בני אדם שזכר יתחייב ויתמך בגמות בלתי ית', כי הם אמרוהו בפירוש ואין יאמר הרב שימשך ויתחייב לדעתם כאלו הם לא באחרו, אבל יאמר הרב שמה שאמרו בני אדם בזה לא נבלו עליו בתפארות הבבדת, והנו אלוה, אבל היה זה בעיניהם אמונה מחוייבת ל"א עידומה מלופה, וזהו אמרו והתחייבה להם ההנשמה הגמורה, והאמינו בה, ונתן הסבה למה היתה שאמונה הזאת הכרחית ומחוייבת לדעתם. ואמר שהתחייב מפאת הבפוק ומפאת המופת, אם מפאת הבפוק לפי שהוא מיחס כלים ותואריס גשמיים לבורא ית', וזהו אמרו. ואלו בהם אם יפרדו מזאת האמונה יכזיבו הכתוב. ואמנם מפאת המופת כי האנשים שאלה הבבו שאחרי שבאל ית' נמצא, יתחייב שיהיה גשם כי אין הנמצא זולת הגשמי, וזהו שאמר הרב וגם ישימו השם נעדר אם לא יהיה גוף, רצה שהאנשים שאלה נבלו לדעתם באמונה הכוזבת הזאת מפאת הבבל ומפאת הכתובים, רצה הרב להשיב על שני ראיותיהם, ואמר שמה שצריך שיאמר בהרחקת הגשמיות לא לומר אלא

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק א

אשר היא תמונת הדבר ותארו, שמה המיוחד בה בלשון עברי תאר. אמר יפה תאר ויפה מראה, מה תארו כתאר בני המלך. ונאמר בצורה המלאכיית, יתאר הו בשרד ובמחוגה יתארהו, וזהו ד שם שלא יפול על הש"י כלל חלילה וחס. (א) אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית, ר"ל על (ב) הענין אשר בו נתעצם הדבר ה והיה מה שהוא, והוא אמתתו, ו מאשר הוא הנמצא ההוא אשר הענין ההוא באדם, הוא ז אשר בעבורו תהיה ההשגה האנושית. ומפני ההשגה הזאת השכלית ח נאמר בו

שם טוב

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וברד ז"ל יבאר הפסוקים בלד שלין ב הגשמה כלל: ד שם שלא יפול על הש"ם כלל, ר"ל והוא תאר ה והיה מה שהוא. ר"ל שהוא נבדל משאר הנמצאים מלד צורתו הטבעית: ו והוא אמתתו מאשר הוא וכו'. ר"ל אין זה מבדר הצורה הטבעית כי כבר נגלמה באמרנו והיה מה שהוא. אבל אמרו והוא אמתתו הוא באור הבדר, ואמר והוא אמתתו ר"ל והענין אשר בו נתעצם היא אמתת הנמצא מאשר הענין ההוא מחדש מין כי כל ההבדלים העצמיים יחדשו מינים והוא אמרו מאשר הנמצא הזאת. וי"מ כי אמרו והוא אמתתו והוא תשלום הבדר כי כבר היינו יכולים לומר שהיסודות הם עצמות האדם והם מעצמיו אותו וכשאומר והוא אמתתו וכו' הוא מבדיל ההבדל העצמי המיוחד: ז אשר בעבורה, ר"ל מפעולות הצורה הזאת היא ההשגה השכלית: ח נאמר בו בצלם אלהים

אפודי

המונה יכיזבו הכתוב והרב ז"ל יבאר הפסוקים בלד שלין ב הגשמה כלל: ד שם שלא יפול על הש"ם כלל, ר"ל והוא תאר ה והיה מה שהוא. ר"ל שהוא נבדל משאר הנמצאים מלד צורתו הטבעית: ו והוא אמתתו מאשר הוא וכו'. ר"ל אין זה מבדר הצורה הטבעית כי כבר נגלמה באמרנו והיה מה שהוא. אבל אמרו והוא אמתתו הוא באור הבדר, ואמר והוא אמתתו ר"ל והענין אשר בו נתעצם היא אמתת הנמצא מאשר הענין ההוא מחדש בחק הש"י: אמנם וכו'. כי מי שקרא בספר הפילוסופיא כבר ידע שבא המופת שהש"י אינו בשם וגם מי שיקבל התורה ויאמר שהש"י אחד כבר יחוייב לו שיאמין שהשם אינו בשם ולכן יחוייב כי בלם ודמות לא לבד יאמר על התמונה ותאמר אבל יאמר על הצורה הטבעית והצורה הטבעית אמר הרב שהוא מה שהוא והוא אמתתו מאשר הוא הנמצא ההוא, והראון בזה כי המקרה אינו חלק בעצם בו הדבר ולמה שהאמר הראשון אינו נמצא בלם אבל הנמצא הבלם הוא אשר יש לו הצורה המיוחדת לכן אמר והיה מה שהוא. ומה שאמרו והוא אמתתו מאשר הנמצא ההוא הוא פירוש והיה מה שהוא. ואחרי אמרו כי אמרו והוא אמתתו הוא תשלום הבדר כי כבר היינו יכולים לומר שהיסודות הם עצמות האדם וכשאומר אמתתו הוא הבדל עצמו מיוחד, וההבדל בזה כי הראשון הוא חלק עצם אבל אינו מהות הדבר ולמה שהיה הסוג מהות הדבר כי הוסב בתשובת מהו כמו הצורה המיוחדת הבלים ואמר והוא אמתתו מאשר הנמצא ההוא: ואמרו הענין ההוא באדם ולמה אשר בעבורו תהיה ההשגה האנושית הראון בו כי מבר הצורה השכלית המשכת מהצורה הטבעית ואמר בו בצלם אלהים כי הצורה בעצמה ענין גשמי ולא היה בה דמיון בשם יתברך אלא מבר כח הצורה השכלית המשכת מהצורה הטבעית. זה אם יהיה כח השכלי כח מעורב כמו שיראה מדברי הרב בקצת פרקי זה המאמר. אבל אם הכח השכלי הוא הכנה לבד כמו שיראה בקצת פרקי זה המאמר בעת אלכסנדר והיה זה הכח כח בלתי מעורב כמו שהש"י אינו בשם יהיה הראון באמרו אשר ענינו באדם הוא אשר בעבורו תהיה ההשגה אנושית יראה כי נקרא בלם אלהים הכח וההבנה למה שהיה כח בבדל כמו שהשם יתי' בבדל מבגוף ולמה שזה הכח ביכר שאינו בגוף מפני ההשגה אמר ומפני ההשגה הזאת השכלית נאמר בבלם אלהים ברא אותו, ולפי האמת זה הפירוש האחרון הוא האמת אף כי לפי כוונת הרב

אברבנאל

עצמו, וג"כ מעשה היות יתי' אחד שאין מקום אינו אלא בסלוק גשמות ממנו, לפי שבגשם מתחלק, ואם כן אינו אחד מבל בד, כיון שאפשר שיתרבה מבד מלקיו, הנה בל זה שהוא מבד המובבל אמר הרב בלא ידבר ממנו בזה המקום, אבל יביא אחר זה מוזשם עליו בתחלת החלק הבני מזה הספר, ויאמר ל"ב להשיב בלן למין בשני מראיותיו, והוא פשוטי בבתובים, וזה באמר. אבל הערתנו הנה בזה הפרק היא לבאר ענין בלם ודמות: הנה שבתוב בשמים לשון בעבני בלם ודמות, הבינם הרב בפי דבריהם, ואמר שהצורה המקרית אבל הבמוון בלשון עברי היא תאר, וקראה הרב מפורבמת משני שבהמון לא יבינו בצורה עצמית, לפי שהיא ממונגי הבבל אשר יוחדו למלכיהם, והבמון יביג המוחשות בלבד, ולבן הצורה המפורבמת אבלם היא המקרית לבד. והנה הביא הרב לזה

ראיה, אם שהצורה המקרית הטבעית באמרו יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל"ג ו') מה תאר (שמואל א' י"ח י"ד) באתר בני המלך (שופטים ח' י"ח), והביא אחרי בן מבמלאכותיה באמרו. ונאמר בצורה המלאכותיה, ואמר עוד, אמנם בלם נופל על הצורה הטבעית ובזה הבדילה מהמלאכותיה שזכר. ולפי שעדיין יבאר לאחוב שיאמר על הצורה המקרית שיעבה הטבע, כי עם היותה מקרית הנה נקראת טבעית בין שאינה כי אם בטבע, משני זה בוסיף הרב לומר. ר"ל על ענין אשר בו נתעצם הדבר, ואין המקרה מה שיתעצם הדבר בו כי אם הצורה עצמיית, ולזה אמרו, וכיום מה שהוא, ר"ל שהצורה הטבעית העצמית שהיא מהות הדבר, והיה בה מה שהוא לא בצורה המקרית. והנה בוסיף הרב לומר בזה. והיא אמתתו לפי שהצורה הטבעית העצמית שהיא מהות הדבר ועצמותו, כבר הייה בוללת בצורה בלמתה לו המיוחדת בהדב, ועכ"ז לא נקראת בלמו לפי שיבתתף בה עם אלה בלמתם ובבעל מי, הנה בהבדילה מזאת הצורה הטבעית העצמית הבוללת אמר הרב ובזה אמרו מאשר הוא הנמצא הזאת, ר"ל שהיא הצורה המהבדלת מהבדלת המין, וזאת הצורה המיוחדת לבדה נקראת בלם, וזהו אמרו מאשר הוא הנמצא ההוא. ולפי בבל זה דבר הרב על דרך בלל בבל לורות הדברים מיוחדות המינים, זבר הענין הזה בפרט באדם, וזהו אמרו אשר הענין ההוא באדם הוא אשר בעבורו תהיה ההשגה האנושית, ר"ל שהצורה הטבעית העצמיית המיוחדת באדם היא הכח לו הנשם אשר בעבורה ומפעולתה תהיה הבנה האנושית, ר"ל בשעל. ואמר הרב שבאשר נאמר באדם בלם אלהים, לא יאמר מפני הבבל בכח אשר בו, כי מבאת הבבנה אינו בלם אלהים ובדמותו, אבל הוא מבאת המוזבלת והבשבה אשר בשועל, כי מזה בלד ר"ל מבבל בייתו בשעל הוא דומה לנבדלים וזהו אמרו מפני ההשגה הזאת השכלית

קרשקש

פרק א (א) אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית. אמר זה להבדילו מן הצורה המלאכותית אשר היא התמונה והתואר: (ב) הענין אשר בו נתעצם והיה כבר שהוא, אין ספק שהר"ם רצה בזה הענין לבאר מהות הצורה ואפשר שיובן מאמרו העצם האישי המורכב מהחומר והצורה אשר בהם נתעצם הדבר והעצם יוחלט אל שניהם שהצורה לבדה איננה עומדת וכן החומר לבדו אינו עומד ולזה ביאר עוד ואמר והוא אמתתו מאשר הוא הנמצא ההוא שהצורה לבדה היא אמתת הדבר ושלמותו הנה ביאר עצם כל צורה בכלל איזה צורה שתהיה ובעבור זה ביאר עוד ואמר שמלת צלם שמורה על מהות אינגה נאמרת כי אם על צורת האדם וזהו אמרו אשר הענין ההוא באדם והוא אשר בעבורו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח * www.daat.ac.il

מורה נבוכים חלק ראשון פרק א

בו, בצלם אלהים ברא אותו. ולכן נאמר צלמם תבזה, ט (ג) כי הבזיון דבק בנפש אשר היא הצורה המינית, י לא לתכונת האיברים ותארם. וכן אומר כי הסבה בקריאת הצלמים צלמים. יא היות המבוקש מהם ענינם הנחשב, לא תמונתם ותארם. וכן אומרו בצלמי טחוריכם, כי היה הנרצה מהם ענין דחוות החק הטחורים לא תאר הטחורים. ואם אי אפשר מבלתי היות צלמי טחוריכם וצלמים נקראים כן מפני התמונה והתאר, יב יהיה אם כן צלם שם משתתף או מסתפק, יאמר על הצורה המינית, ועל הצורה המלאכית, ועל כיוצא בה יג מתכונת הגשמים הטבעיים ותארם. ויהיה הנרצה באמרו נעשה אדם בצלמנו, הצורה המינית יד אשר היא ההשגה השכלית, לא התמונה והתאר. הנה כבר בארנו לך ההפרש בין צלם ותאר ובארנו ענין צלם. אמנם דמות טו הוא שם מן דמה והוא גם כן דמיון בענין, כאמרו דמיתי לקאת מדבר, לא שדמה לכנפיה ונוצתה, אבל דמה אבלו לאבלה. וכן כל עץ בנן אלהים לא דמה אליו ביפיו, דמיון בענין היופי. חמת למו כדמות חמת

נחש

אפודי

וכו'. כ"ל מצד הצורה השכלית הנמשכת מהצורה הטבעית האנושית נאמר בצלם אלהים וכמה הכח הנמשך אחר הצורה בשם הצורה שהיא הצלם. כי הצורה בעצמה היא ענין גשמי ולא היה בה ענין דמיון בשם ואבדך אלא מצד כח הצורה השכלית הנמשכת ממנה: ט כי הבזיון דבק בנפש, כ"ל דוד כשהיה מתפלל שיבזה הש"י את אויביו היה מתפלל שיהיו מבוזים ממנו יתב'. ומהו הענין המבוזה אצלו יתב' הוא הבזיון הנפשי שיגיעם הפגימי יהיה רע ומבולבל לא הענין הגופני כי לא בשוקי האיש ירצה: י היות המבוקש מהם. כ"ל הולדת הרוחניות: כ ויהיה אם כן שם צלם משותף או מסופק. כ"ל אם הוא לפי דמות ההמון הוא משותף ואם נקחהו לפי הענין הנרצה מהמורים והוא דמות החק יהיה מסופק, כי כבר יאמר שם צלם בקדימה ואיחור כי בקדימה יאמר על צורת הדברים הטבעיים ובאיחור על הכחות הנפשעות המגרמים השמיימיים: ל מתכונת הגשמים הטבעיים. כ"ל שהצורה הנתמרת בתכונת הגשמים הטבעיים היא באמצעית בין הצורה המינית והצורה המלאכותיית: מ אשר היא ההשגה השכלית. כ"ל שהצורה ההיא השכלית מכונה בשם פועלה והיא הצורה הטבעית המיינית: נ והוא שם מן דמה וכו'. כ"ל שם המלאכותית והכן זה כי זולת זה לא תסתלק מן הספק כי השם לא יהיה משותף או מסופק בשני הענינים יחד: אמנם דמות הוא שם מן דמה והוא ג"כ דמיון בענין והראון בו כי הדמיון יאמר על שום דבר שיהיה בין שני הדברים דמיון באי זה דבר אף שלא יהיה אותו הדמיון גשמי ולא מקרי כי דמיתי לקאת מדבר לא שדמה לכנפיה ונוצתה אבל דמה אבלו לאבלה

שם טוב

ופרסוס מאמרו בשכל ירחה הפירוש הראשון יותר נאות וגם שהוא מתיצב יותר על הלשון: והכח הביא ראיה הרב כי אלא נאמר על הצורה הטבעית למה שאמר אלמם תבזה כי הבזיון דבק בנפש אשר היא הצורה המינית. כשהיה מתפלל דוד שיבזה השם אויביו היה מתפלל שהנפש שלהם והוא הצויר הפגימי יהיה רע ומבולבל לא הענין הגופני כי לא בשוקי האיש ירצה: ואמר הרב כי הסבה לקרות הצלמים צלמים היות המבוקש מהם ענינם הנחצב יפי' בו הורדת הרוחניות וגם כן היתה הכוונה בצלמי עמוריכם ענין דחות הקיזוק והורדת הרוחניות בעשיית צלמי הטחוריים: ולמה שהביא ראיה שהצלם הוא דבר שאינו גשמי ג"כ מצד מ"ש דוד בעיר צלמם תבזה ובעבור קריאת הצלמים צלמים והיה הראיה המחרוזה בלתי מפורסמת. לכן אמר ואם מ"ל מבלתי צלמי טחוריכם הצלמים מבלתי התכונה והתאר יאמר אלא אם בשתוף ואם בספק, יאמר בשתוף כשיאמר על הצורה המינית ועל הצורה המלאכותית ולכיולא בו מתכונת הגשמים, ויאמר בספק כשיאמר על הצורה המלאכותית ועל צורות הדברים הטבעיים כי בקדימה יאמר על תכונת הגשמים הטבעיים ואח"כ יאמר על תכונת הגשמים

קרשקש

תחיה החשגה האנושית: (ג) כי הבזיון דבק בנפש שהוא הצורה המינית. יראה בזה כי צלמם היא נפשם והשם ביזה אותה מצד הפחיתות שיש לה אשר לא השלמה לא בתורה ולא בחכמה ואינו רוצה בצלמם צורת פניהם שהוא התמונה והתואר כי זה לא יצוייר בשכל שהשם יבזה האדם מצד תמונתו אם הוא שלם בשכלו:

אברבנאל

נאמר בו בצלם אלהים: ולכן נאמר צלמם תבזה כו'. פוקסה נרל אמרו צלמם תבזה (תהלים ע"ג כ') שיורה שיאמר אלם על המאר הגופני, ולזה אמר שאמרו ה' בעיר צלמם תבזה לא נאמר על תכונת האברים ותארם כי אם על הצורה המינית אשר לרשעים ואל נפשותם. והנה הכריח הרב פירושו באמרו כי הבזיון דבק בנפש, וכוונתו בזה מה שאמר הפילוסוף בספר המדות שאין ראוי לבזות האדם על היותו בעור הצורה לו בעל מוס גופני ולא בשכחו על היותו יפה המראה, לפי שהענינים הגופניים הם הפעולה הטבע ואין לבחירת האדם יכולת עליהם, ולכן אין ראוי שיבושת עליהם לו יתנגה ויתבזה, אבל בשכחו והגנותו לו הבלול והבזיון, הוא בפעולות שהאדם עושה בבחירתו ורצונו, ולכן ראוי שיפורש בשם בעיר צלמם תבזה על אלם הנפש, והוא דעותיהם ומדותיהם המגבילים מהשכל לא דבר גופני. ולפי פוקסה עוד הרב אמרו אלמי עמוריכם (ש"א ו' י"א) שהיו אלמים נעשים במלאכה לדחות חזק שמחוריהם, וראיה שלא נקראו אלמים כי אם מפני תארם המקרי, לא על פורה שמיעת כיון שהיה בהם, לזה נצטרך לומר שלא נקראו אלמים מפאת הכח המשכל בהם לא מפני תארם: אמנם דמות כו'. הנה הרב עשה בענין דמות שני מובנים, מהם הוא על התאר המקרי המוגג להוזים, והב' על ענין הדברים ועצמותיהם. אבל המובן הא' לא הביא פסוקים במובנו בתאר הבתופים, ואמר נגד אמנם דמות שם מן דמה, והבאה שלא פי' בו עוד לפי שהדמיון הוא קוב מבוגי החיבות דומה וכלתי דומה והוא מקרב, ולכן לא נצטרך להביא עליו פסוקים כי הוא דבר מבואר, והביאם במובן הב'. ואמר עוד, וכן כל עץ גנן אלהים לא דמה אליו ביפיו דמיון בענין היופי כ"ל שם היופי שאמר הכהוב לא דמה אליו ביפיו (יחזקאל כ"ח ח') אין ראוי שיובן בו על היופי והתאר הגשמי, לפי שהפסוק הוא בתוכחה נאמר על אשור ועל פרעה, ואין ומשל וידמה אותם לארז אשר בלבנון, בהואר המקרי, כי אם בענין היופי כ"ל לא ביופי עצמו כי אם בענינו. וכן נאמר דמות הבבה (שם ח' כ"ו) אחרי שהביא הרב הדמוי שיאמר על הדברים המפעיים כפי הטבע, הביא אחרי כן פסוקים מענין הדמיון שיאמר בנבואה. והוא אמרו: וכן נאמר דמות כבה שיורה על ההתבטאות והמעלה לבוא אחל יח' מגיע נגלגל עזה ובגלגל אלה לו בכסא, וכן הביא דמות החיות (שם ח' י"ג) ואמר שהוא דמות בענין, וראה שהבאגנים הם חיים המביאים ומפני הדמות הזה בחיות והבאגנים דמה אותם בחיות. ובאשר יוחד האדם בענין שהוא זר בו, כוונת הרב כמו שאמרתי, שעם היות שהבאגל הענמי אשר לעין האדם הוא היופי מדבר, כ"ל היות לו כח על הדבור והוא משיג המתבבה ועיון, ובקרל זה בגדר הנפש שלמות ראשון, הנה לא נאמר בו מזה הלד שהוא בלגם אלהים כי אם מפאת שלמותו אחרונו והוא הבבנה והדבקות בשעל, ומזה נדע שהרב הבור שהנפש היא הבבנה כדעת אלבסנדר וכמו שאמרו מזר

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק א ב

נחש, דמיונו כאריה, כלם דמיון בענין, לא בתמונה ובתאר. וכן נאמר דמות הכסא, דמות כסא, דמיון ס ענין ההתנשאות והרוממות, לא בריבועו ועביו ואריכות רגליו, כמו שיחשבו הענין. ע וכן דמות החיות, וכאשר (ד) ייוחד האדם בענין פ שהוא זר בו מאד, מה שאין כן בדבר מן הנמצאות מתחת גלגל הירח, והוא ההשגה השכלית צ אשר לא ישתמש בו חוש ולא מעשה גוף ולא יד ולא רגל, דמה אותה בהשגת הבורא אשר אינה בכלי, ואם אינו דמיון באמת, אבל לנראה מן הדעת תחלה. ונראה באדם מפני זה הענין, ר"ל מפני השכל האלהי המדובק בו, שהוא בצלם אלהים ובדמותו, לא שהשם יתברך גוף שיהיה בעל תמונה:

פרק ב א הקשה לי איש חכם זה לו שנים קושיא גדולה, צריך להתבונן בקושיא ובתשובותנו בפירוקה. וקודם שאזכור הקושיא ופירוקה, אומר כי כבר ידע כל עברי כי שם אלהים

שם טוב

לאחדלה וכן כל מין כגון אלהים לא דמה אליו הוא דמות בענין היופי לא בדמות תמונה ותואר: וכן נאמר דמות הכסא דמות ענין התנשאות ורוממות. ר"ל שהשם ית' מתנשא ומתרומם על ענין אלו המציאות והוא מניע גלגל ערכות: דמות חיות. רוצה לומר דמות לזה הענין כי כ"א מהגלגלים הם חיים ומשכילים ויש להם דמות עם החיות כמו שהתבאר במעשה מרכבה: וכאשר ייוחד וכו' ביאור הרב כי דמותו הוא דמות בענין ויוחס אדם בדבר שהוא זר מאד ממה שאין כן בדבר מהנמצאות אשר היא השגה שכלית אשר לא ישתמש בה לא חוש ולא יד ורגל דמה אותו בהשגת הבורא אשר אינה בכלי כי השגתו יתברך היא עצמותו: ואם אינו דמיון באמת כי השגת הש לא ידמה להשגת שום נמצא כל שכן להשגה האנושית אבל יתחלף ממנה האדם מפנים רבים כמו שיבאר הרב בחלק ג'. ולמה שהשם ית' אין לו דמיון עם אחד מברואיו כ"ש להשגה האנושית, אבל מאשר נראה מן הדעת תחלה הענין ידמה אליה. נאמר באדם מפני זה הענין מפני השכל האלהי המדובק בו שהוא בצלם אלהים ודמותו. והראון

אפודי

דמות, הנתנו הראשונה הוא כמו דמה שהוא התמונה והתאר שהם מסוגי המיכות, אמנם כמו כן יאמר שם דמה לו דמות כשיהיה בין שני דברים דמיון בחיזה דבר: ס ענין ההתנשאות והתרוממות. ר"ל שהשם יתב' מתנשא ומתרומם על כל אלו המציאות והוא מניע גלגל ערכות אשר יתואר בכסא לשם ית' וזה רומז לכאן: ע וכן דמות החיות, ר"ל מה שאמר יחזקאל בגלגלים דמות לחיות ר"ל דמות בחיה ענין והוא כי כל גלגל מניע יסוד הראוי וכמו שיתבאר זה למטה מפני זה הושם לגלגלים דמות החיות מהיותם חיים משכילים: פ שהוא זר בו, ר"ל שבאדם יש ענין זר מאד והוא ההשגה השכלית מה שאין כן בנמצאות השפלות: צ אשר לא ישתמש בו חוש. ר"ל בעת ההשגה ואם הם תנאי בהשגה. זה הפרק הלעה לפרק השני

להשלים ענין מעשה בראשית:

פרק שני א הקשה לי איש חכם וכו'. הכם קרא אותו הנה אדם חכם וכמשנהו יכוהו ויקראהו אדם

אדם המעיין בתחילת לעיזויו וכו' וזה אמנם בהחיות עומק השאלה והוא שלמות האחרון כי יש ממנו ראשון ואי אפשר

דמות, הנתנו הראשונה הוא כמו דמה שהוא התמונה והתאר שהם מסוגי המיכות, אמנם כמו כן יאמר שם דמה לו דמות כשיהיה בין שני דברים דמיון בחיזה דבר: ס ענין ההתנשאות והתרוממות. ר"ל שהשם יתב' מתנשא ומתרומם על כל אלו המציאות והוא מניע גלגל ערכות אשר יתואר בכסא לשם ית' וזה רומז לכאן: ע וכן דמות החיות, ר"ל מה שאמר יחזקאל בגלגלים דמות לחיות ר"ל דמות בחיה ענין והוא כי כל גלגל מניע יסוד הראוי וכמו שיתבאר זה למטה מפני זה הושם לגלגלים דמות החיות מהיותם חיים משכילים: פ שהוא זר בו, ר"ל שבאדם יש ענין זר מאד והוא ההשגה השכלית מה שאין כן בנמצאות השפלות: צ אשר לא ישתמש בו חוש. ר"ל בעת ההשגה ואם הם תנאי בהשגה. זה הפרק הלעה לפרק השני

להשלים ענין מעשה בראשית:

פרק שני א הקשה לי איש חכם וכו'. הכם קרא אותו הנה אדם חכם וכמשנהו יכוהו ויקראהו אדם

אדם המעיין בתחילת לעיזויו וכו' וזה אמנם בהחיות עומק השאלה והוא שלמות האחרון כי יש ממנו ראשון ואי אפשר

מעשיו הכתוב הפך זה כמו מורנו הרב מורה לדק בפרק הפני להתיר זה הספק:

פרק שני אמר הרב הקשה לי איש חכם זה לו שנים קושיא גדולה וכו'. כבר ביארתי לך כי בהרחקת הגשמות מהשם יתברך יוכנו רבים מסתרי התורה ממעשה בראשית ומעשה מרכבה ואחר שהתבאר

מהו בראשית בגלמנו כדמותנו ישולק ספק גדול ממעשה בראשית והוא הספק שעשה לרב האיש החכם. והנה הניח הרב

אברבנאל

בשפוף נשם בס' מ"ב ונפ' ס"ע בשפוף רבב. ולפי שהשכלת האדם וידיעתו לא תדמה ולא תיוחס לידיעת כחל השכלתו, אמר הרב בכאן; שהדבר אשר בו ידמה השכלתנו להשכלתו ית' הוא שהשכלתנו לא ישתמש בה חוש ולא יד וכגל, כמו שהשגת הבורא אינה ג"כ בחוש ולא בכלי, וזה אמרו ובאשר יוחד האדם בענין שהוא זר בו מאד וכו' והיא ההשגה השכלית ר"ל השגה בעצל, אשר לא ישתמש בה הוש ר"ל בעת ההשגה, עם היות שיקדם אליה השתמשות החושים וההשגה הנה יהיה מזה אלד דומה להשגת הבורא אשר אינה בכלי, ר"ל לא שהשגתנו תדמה להשגתו כי אם מצד אשר אינה בכלי, באותו דבר לבד ידמו, ולזה אמר הרב ואם אינו דמיון

בחמת ר"ל שהוא דמיון בגלגלה לא בחיוב. והנה אמר הרב ונאמר בהאדם מפני זה הענין לאמר שעם היות שבפי אלמת אין הבחינה כי אם בשלולות, כמו שאמרתי, הנה בהעברה וכפי המעוברסם יאמר בהאדם שמפני הבל השכל האלהי המדובק בו הוא בלגם אלהים, והכוונה בלה אין שיהיה שם"ש

אינו נשם ובעל תמונה ולא תמונה. והסולה מזה שהרב יפרש מלת בלגם שיאמר לבד בצורה המיוחדת המין או שיהיה שם משותף כמו שזכר:

פרק ב הקשה לי איש חכם וכו'. הנה עם התכונות העוב כזה הע' ראיתי לבעיר בו שבריס בדרי שמהם נעמוד על הכנת אמתתו,

ג) אם היה שהרב רצה הפרק לבאר שתוף שם אלהים, למה לא התחיל הפרק בשתופו כמו שעשה בשאר השתופים והיה ראוי שיתחיל ויאמר אלהים שם משתתף, ב) אם היה שהבינה ג' שתופים לשם אלהים שיאמר על הש"ית ועל המלאכים ועל הפוסרים, אין לא הבינה שהקשים על כל ג' מהשתופים הסם בדרכו. ג) מה ענין אמרו צריך להתבונן בקושיא שלא"ל שהשנשת כי אם בשתופים, הנה כח המלאה אינו כי אם אדם אחרי שהעבה נעבלה מדרגתו ממה שהיה קודם שהעבה, ואין צריך להתבונות אחר.

קרשקש

(ד) בענין שבו זר מאוד, פי' הוא השכל וקראו זר בעבור שלא נמצא לזולתו מן הנמצאות של מטה והוא המשיג הדבר כמו שהוא מבלתי שיהובר אליו דבר זר בהשיעור המצב והמראה וכו' וכו' ישיג האדם המושכלות באמצעות הגבול האמצעי באיכותם ובאמצעות הגדר והרושם בצורם וזה שהוא ישיג גדר האדם שהוא החיות והדבור בלתי אמצעיות שיעור מצב ומראה מה שאין כן לכח הדמיון שהוא לא ישיג האדם אלא א"כ עומד או יושב או קרוב או רחוק או ערום או לבוש וכיוצא באלו הענינים אחרים:

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

אלהים משתתף לשם ולמלאכים ולשופטים מנהיגי המדינות (פרק ז' חלק ג'), וכבר ביאר אונקלוס הגר ע"ה והאמת מה שבארו, כי אמרו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, רוצה בו הענין האחרון, אמר

אפדי — שם טוב — ותהון

שיגיע האחרון אם לא באמצעות הראשון כמו שנתבאר: — ברב הקדמה אחת שהיא הגעה לסלק הספק כי אלהים שם משתתף למלאכים ולשופטים ולמנהיגי המדינות והרגון

באמרו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע רוצה בו הענין האחרון אמר אונקלוס ותהון כרברבי: ואחר שהגיה זאת ההגעה שהוא משתתף להבין כל מעשה בראשית ובפרט חטא האדם ועבשו אמר ברב כי המקשה הקשה בשם כי אלהים

הכתוב

אברבנאל

ד) אם היה שלא רצה להתחיל בפרק מכרחו בשתוף למה שמו קודם הקושיא, והיה ראוי שיזכור הקושיא ראשונה, כמו שהתחיל הקשה לי אינ חכם, ואחרי כן בענין הראשונה יביא שתוף אלהים אם היה שיתחר ממנו לדעתו. ה) מה ראה ברב לומר אחרי אמרו לפ"ו ומלאכים ושופטים אמרו עוד מנהיגי המדינות, והנה בשתוף יותר בשופטים ואין לו זוקף במנהיגי המדינות. ו) אמרו וזה הוא הגלגל שהיה עושהו על מרין מה לו לגלות שלא היה לו, כי היה זה הוא בלתי אמתי בשהוקים, שהסבלה בין טוב לרע לא ניתן לאדם על יד הטעם, ועבשו כתוב בתורה בשירות באמרו כי היום אכלך ממנו מות תמות ולאדם אמר כי שמעת. ז) באמרו ואין זה אלא כדבר מי שאמר וכו' ויראה שאין בדבון הזה זוקף כי לא ונעקר לחזק הקושיא וקיומה, ואינו פסוק ולא מאמר ממאמרי חז"ל שיביאהו ברב לדמוי בענין. ח) שיראה שברב אמר באמתלא דברוי, שהקושיא היתה גדולה ונלרכים להתבונן בה, אחרי כן יבוה המקשה ויסכיל דבריו ויאמר שכלם הכל ודעיון רוח, וזו פתירה נדברוי. ט) באמרו, וכן בלשונו יאמר על הקשה וכבמל אמת ושקר, כי זה אינו מענין דרושנו, והיה די כשיאמר שאמת ושקר הוא המוקבלות, ושוב ודע הוא במשורכמות, אבל קשה ובעל אם הוא אמת ושקר אם לא אין ספק שאינו מהדרוש. י) הוא אמרו אחר זה, ובשכל ידע באדם באמת מן בשקר וזה יהיה בענינים המוקבלים, והוא מוחר, אחרי שבבר אמר למעלה ובשכל ידעיל באדם בין באמת ובשקר וזה היה נמצא בו עד שלמותו ותמותו. יא) באמרו, ואחשר מרה ונעמה וכו' ומפני זה מרה במצוה. וכפי לשון ברב יהיה בכלן לאדם שני הטעמים ובראשון אמר ואחשר מרה ונעמה, ולכן לא הביא עניו פסוק ויקח מפריו ויאכל, אבל הביא ותרא האשה, ובשני אמר ומפני זה מרה במצוה והוא בתלוי מאמר שנלעגו עליו, שאדם לא הטא כי אם חטא ל'. יב) באמרו ולא ידע שיעור מה שאכל ומה שהוסבע ממנו ובלתי אם בענין שב. וזה לא הין ענין לו, וגם לא מצאנו בכתוב שידע שעור מה שאכל. וגם יקשה ייתור ומה שהוסבע ממנו ובלתי אם בענין שב. יג) באמרו ותתבונן אמרו ותסתכנה עיני שניהם ויודע שאין זה מהדרוש כי המקשה לא אמר שהין עיני אדם סגורים ועורים, אבל ההין בלי שכל ובאחר חטאת נתחלם בשכלו, ומה לנו בעורון העינים שהביא. יד) ומה הביא ברב בכנה אקח, ולא הביא שתוף עין, כיון שהכתוב אמר ותתקחנה הוא מזכיר ג"כ הענין באמרו ותתקחנה עיני שניהם. טו) שהשהוקים שהביא בלתי אשקה מוסל על נגות הוידועה הם עומדים ורוו עלא באמרו כי אם על רחות עינים, גם אמרו ויפקח אלהים את עיניה (בראשית כ"ח י"ט) שנא' כבגר הוא אומר ותרא באר מים, נראה שהשהוקים היתה גושנים וכן לא הפקחנה עיני עוורים (ישעיה ל"ה ח') נוכל לומר שהוא בשתוף ופסוק אמרו פקוח אזנים ולא ישמע (שם מ"ב כ') הנה כפי פו' המפרשים שנא' זה על ישראל, יהיה פירושו שהם היות אזניהם פקוחות הם אינם רוצים לשמוע דברי הנביאים. ולא יבינו ולא ישמעו ולא יבינו, וא"כ פקוח אזנים הוא גופני. עז) באמרו, אבל אמרו על האדם מבנה פנין ותשלהבו, ירצה שגם בזה אינו צורך כפי הדרשא ואינו נמרך כפי סדר הדברים. יז) באמרו, ובאור ואחר ותשלהבו ר' מנן עדן, ולא ידעתי מה הביאור שנתא שרב בזה הבסבה שאמר בו ובאור ואחר, וכבר בא הביאור ברבה באמרו ובקון ודרדר תמנית לך, בזעת אפיך תאכל לחם. יח) באמרו, והבוהו הבסבות במזונותיו ורוב עניניו כמו שאמר ואכלת לחם עד שבך אדמה, ובזה זה הבסבה הוא קודם בזעת אפיך תאכל לחם, והוא אחרי אמרו קוץ ודרדר תמנית לך, ויקשה למה לא הביאו למעלה קודם אמרו בזעת אפיך, וקודם ותשלהבו ר' מנ"ע כיון שהוא קודם אליו בסדר הבתובים. יט) באמרו, ואחר מבאר לזה הענין אדם ביקר בל ילון, חב לא ידבר באדם הראשון, כי אם באדם הבולל, ומה לו ללמוד ממנו על האדם שבראו הראשון, עד שמבני זה בתב אלעוד בפירושו, שהשנו רבים שברב כיון בזה הפרק על מה שיקרא לאדם הבולל ויוכיחו דעתם מזה שמאמר אדם ביקר בל ילון, כ) הוא הספק אשר אני שמעתי אומרים שהחכם ר' יצחק ערלאתה בעיר עליו וגזר אומר שברב יסבור שאין הוכרח מן הבמים, אחרי שהוא ביאר שאמרו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע לא ידעו המלאכים, ויורה שהיה דעתו שהמלאכים לא ידעו המשורכמות טוב ורע, ואם שהם הבינו כי הנה שאלוהו יח) ר' ג"כ לא ידע אותם, ומשנן מזה שלא הבין המנות הבעשיות שהבשם הטוב והרע, ושאין א"כ תורם מן הבמים, ובנה

ע"ז מגדל ורחלו בשמים בשאר שבתב החהם נגד הרב. הנה אלה הם הדברים שערות שהשיגותי בזה הפ', ועתה אחזה הדברו בקושן ואחרו הבערות כלם. ואומר: הנה הפרק הזה אי' לא הביאו הרב לבאר בו שתוף אלהים ולא שתוף אחר, אבל לא לתלות הפרק הראשון, כי לאם שיהיה שמה שתוף אלה ואמר על הזהרה הבעלמית והיא הבסבה אחר בעבל, ולא ידעתי מה הוא אלה אחר זכר שבבלא בו, כאם היה הבבל הבעוני לו הבבל המעבי. לבאר זה הלא הקושיא, והביא הבוהבה, שמבנה נתבאר שאלה אלהים אחר בו נערא אדם היתה הבבנה הבעונית בעבל; ולזה לא התחיל בשתוף שם אלהים. והאחרים זה הבאלה הא'. והתחיל הקשה לי וכו'. קושיא גדולה ברוך להתבונן בקושיא ובתשובתנו, אמר ברב הבה הקושיא קושיא גדולה, יען ונזהבה כפי הבבנו הבתובים והיא הבותבת המובבל בתחתי בלתחנו אחדים עשה מעשה ויבאל שבר בשמים, וגם קבלה גדולה בעבר שהבזבה אחר המבל אחרים. והנה אמר שהמקשה היה אינ חכם ולא הרב בזה שהיה אדם חכם בלתי נבנע לשום דת, ולזה הקשה כפי פשט הבתובים ולא נבמן לבראים הדתות. ובהבזיר הרב שיהבתנו בקושיא, לפי שהמעיין ויחבון שאין בקושיא כי אם מאמר גוזר אחד, שאדם אחר הטאו נשתלה בזה אלה היה לו, ואינו כן, כי מנבד זה הנה הקושיא הבלול ד' מאמרים נחלוים נחלוים מאד כמו שאבאר, ולכן הזהיר שיתבונו בה, וגם כן אמר לפי שהיא מיוהדת על הבתובים, ואמר שיתבונו בה להבסיס תלקי אחרים עם הבתובים, וכוון לומר עוד שיתבונו בקושיא בהיותהבה אליה הבתובה, כי הנה יתמלו בקושיא ד' הקדמות כמו שהזכיר ויבאו בהשובתו ד' חלקים להשיב עליהם, ועל אותו ערך והתיבחות אמר לריך להתבונן בקושיא ובהשובתנו בזירוקה, והזהרה בזה הבאלה הנ'. והנה הקדים הרב השתוף הזה לשם אלהים קודם הקושיא לפי שהמקשה יהחייב מהבסוף שאחר ובייחס באלהים בהתבנו בהבות מתוכן המלאכים, והרב בתשובתו יאמר שלא יוכן כי אם בעוד ובדע בדיוים, ולפי שהשתוף בבריחי לקושיא ולתשובה, הקדימו הרב אליהם. ולכן אמר, וקודם שאזכור הקושיא ופירוקה אומר, כי הקדימו לשניהם לבטלרם שמהם, ר"ל הקושיא והתשובה אלו. והזהרה בזה הבאלה הד'. והנה אמר הרב כאן ששם אלהים הוא משותף ופ"ו ח"ב אמר שהוא מוחלת, לפי שהשם המוחלת יקרא משותף כי אינו מוסכם ולא מסוגף, כי אם משותף. אומר כי בעבר ידע כל עברי וכו', אין ספק שמנהג הרב בתחוזים לבביא הבוהים בכל אחד מהמובנים שיזכור בהם אבל היה בה בתקומות שיקחות הפתחים על קלת עניני השם וזלת קלתם כמו שהביא בהקדמת הבפר, אבל שם אלוה הוא לדעתו לא משותף והבמון כלו מבביים בשתוף ווודעים אותו, ולכן לא הבערך לבביא עליהם הבוהים, וז"ש כי בבר ידע כל עברי, בהוא דבר ידוע לכל אחר בשם ישראל ינבה שהם אלהים נאמר על אלוה יתב' ועל המלאכים ועל השופטים. ואמר, שבבר ביאר זה אוקלוס הגר, ר"ל שהם היותם גר הוא ביאורו, ולכן כל עברי לא יטפחהו עליו, והביאור שביאר אוקלוס הוא בכל המובנים, כי הוא תרגם בראשונה הרא אלהים בקדמין הרא ה', ונשתמש א"כ שם על הבבנה הראשונה, והבבנו כי ראיתי אלהים פנים בפנים אבי חייתי מלאכת הה' דיינא לא הקול והוא אמר בל המלאכים, והבבנה אלהים לא הקלל זה ר"ל השתוף לו בכל ג' המשושים שזכר, ומפני זה לא הביא הרב עליהם הבוהים לבהות הדבר נודע לכל עברי, ולפי שבבר קדמו אוקלוס בלאחו בזה שאין בו בפק. והזהרה הבאלה הב': ולשופטים מנהיגי המדיונות. הנה הוסיף לומר הרב מנהיגי המדיונות, לפי שהוא ביאר בפ"ו ח"ב שאלהים הוא שם לשופטים והשופטל למלאכים ולבורת, לבויות שופט על המלאכים, ולפי אלדבריו אלה הנה הבוהים הולל הבולל המלאכים כמו שיכללם שם אלהים. ואינו ח"ב אחד מהבמשושים. וזה הדרך לומר אחרי אמר ולשופטים, מנהיגי המדיונות, ר"ל אינו רוצה בשופטים, הבורת יח' והמלאכים שיקראו שופטים, אבל הרצה בשם מנהיגי המדיונות לבד, וזה הבדילם ממנו, והזהרה בזה הבאלה הב'. וא"ש ח"ב לא אמר שופטים הוא לו לומר מנהיגי המדיונות לבד. אשיבך שהרב אמר ולשופטים לפי אוקלוס תרגמו דיינא ולכן עשה הבשתוף בשופטים ובלא בוהנתו אחרו מנהיגי המדיונות: והאמת מה שבארו שהייתם

כאלהים

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

ותהון כרבריא. ואחר הצעת שתוף זה השם, נתחיל בזכרון זאת הקושיא. אמר המקשה, יראה מפשוטו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם שיהיה כשאר בעלי חיים שאין שכל לו ולא מחשבה, ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע, וכאשר המרה הביא לו מריו זה השלמות הגדול המיוחד באדם, והיא שתהיה לו זאת ההכרה הנמצאת בנו אשר היא הנכבדת מן הענינים הנמצאים בנו, ובו נתעצם. וזה הפלא שיהיה עונשו על מריו תת לו שלמות שלא היו לו והוא השבל, ואין זה אלא כדבר מי שאמר, כי איש מן האנשים מרה והפליג בעול ולפיכך (ח) שינו ברייתו לטוב, והושם כוכב בשמים. זאת היתה כוונת הקושיא וענינה ואע"פ שלא היתה בזה הלשון. ושמע עניני תשובתנו. אמרנו, אתה האיש המעיין בתחלת רעיוניו וחממיו, ומי

הכתוב: כי הכונה הראשונה באדם שיהיה כשאר ב"ח שאין לו שכל ולא מחשבה ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע, והראון באומרו אין לו שכל להשיג ההשגות השכליות אשר בם אמת ושקר, ולא מחשבה להשיג הדברים אשר בהם יתלה הטוב והרע והם הדברים המחוסרמים: וכאשר המרה הביא לו מריו זה השלמות הגדול המיוחד באדם והוא שיהיה לו זאת ההכרה הנמצאת בנו אשר היא הנכבדת מן הענינים ולא לכל היא נכבדת מכל הענינים אבל היא עצמותנו ומהותנו, וזה הפלא שיהיה לו עונשו על מריו תת לו שלמות שלא היה לו והוא השכל, וחזק זה הספק במ"ש כי אין מן האנשים מרה והפליג בעול ולפיכך הושם כוכב בשמים. ע"כ בזה יראה דברים רבים סותרים, ראשונה שיהיה כוונת

אברבנאל

כאלהים כו'. אין ראוי שהמשיך זה הלשון עם מה שאמר קודם לזה וכבר ביאר זה אונקלוס כי אינו מקומר, אבל פירושו שאחר הרב שאונקלוס ביאר הפתוח ר"ל כלו בכל אלפת בשמוש, אמר עוד דבר אחר, והוא שהאמת מה שביאר אונקלוס שפסוק וחייתם כאלהים אינו נאמר על הבורא ולא על המלאכים, אבל מענין השלישי שנת' על יודעי הטוב והרע שסם בשפעים. ולאומר שיאמר שאין ידאך מה שפירש אונקלוס וחייתם כאלהים מן הקופסים מנהיגי המדינות, כיון שמתחלת הבריאה בדבר שנתם לאוה לא היו בעולם שופטים ולא מנהיגי המדינות לשיתאו לחיות כמותם. בשיבנו ונאמר. כי הרב בשמושנו אשר עשה אלינו אמר שופטים מנהיגי המדינות, אבל אונקלוס לא אמר שופטים ולא מנהיגי המדינות אבל אמר לבד ותהון כרבריא, וראה שאמר הנתם לאוה שיהיו גדולים ומעולים ממה שסם, וזהו מה שלא כרבריא והיה בה די לסגולת אדם והוא שיתחבו שבחכילה בעץ ויהיו שלמים ובן רבים ממה שסם, ולכן לא הרגם בו דייוא כי אם רבריא: יראה מפשוטו של כתוב וכו'. ר"ל המקשה בדבריו אלה, שעם היות שהרב יעשה אורות בשפוקים ויאמר שסם מעל, הנה הוא אינו מקשה אלא כפי פשט הכתובים. והנה נמצאו בקושייתו זאת מרגעים נתחים לו חלקים, הנתח האחד אמרו כי הכוונה ראשונה באדם וכו' שאין שכל לו ולא מחשבה ולא בזה שהיתה הכוונה האלהים בבריאת האדם שיהיה כשאר בעלי חיים ושסי תכל ושוכני אדן בגופו והרכבת אמרו, לא שיהיה נברא עם שכל בפעל משיג ההשגות בפעל, ולא שיהיה ג"כ מעכיל בכח, ונברא בהכנה להיות חוקר משיג מחשבה ושיון, ולזה כיון באמרו אין שכל לו ולא מחשבה ר"ל אין בכל לו בפעל ולא מחשבה שהיא התבוננות וכח החקירה שיעשה בהבנתו. והנה לקח המקשה זה היסוד והנתח, ממה שאמרה התורה בבריאת האדם. ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים, והבין המקשה שבצלמנו כדמותנו, הוא הדברים המקריים בהמונה ואמר, ושהיה זה כן כוונת האלהים בבריאת האדם, שיהיה כאשר הנ"ל, אם לא שיהיה שיותר נעתר מהם ומושל בהם, באריה בבהמות יער, ובבריאה ג"כ נאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו וגו' זכר ונקבה ברא אותם, ויברך אותם אלהים ויאמר פרו ורבו, ובזה נאמר בארים, וגם בענין מזונותיו אמר הנה נתתי לכם את כל עשב, וכל זה ממה שיורה שלא נתכוין בבריאתו כי אם הדברים האמרים, כיון שלא נזכר שמה הבצלם ולא מחשבה כלל, וזהו הנתח הראשון. הנתח השני מהקושיא הוא אמרו ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע, וראה וכמו שאדם הראשון בבריאתו לא היה לו שלמות השכל הפעולי, לא בפועל ולא בכח כמו שזכר, הנה ג"כ לא היה לו שלמות השכל המעשי, ולזה לא יבדיל בין הטוב ובין הרע, שהם הבדל השכל המעשי, ולזה לקח המקשה זה ממה שאמרה התורה ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו, שזה ממה שיורה שלא היו מבדילים בין טוב ובין רע, אשרו בגילוי הערוה. הנתח הג' הוא אמרו ומאכל המרה הביא לו מריו זה השלמות הגדול, וראה שאדם אחר שנתפא הביא לו שלמות השלמות הגדול המיוחד באדם מענין אחר הכ"ח והיא הסשכלה בכלל. והנה אמר והוא שהביא לו זאת ההכרה אשר בנו, רצה באמרו ההכרה ההשגה השכלית בכלל, כיון שהיה עיונית אז מעשית, והנה לקח המקשה הדעת הזה מהבדרי התורה, שאחרי שאמר ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל נאמר ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם, והוא ממה שאחרי החטא נשתלמו בהשגתם. הנתח הד' הוא אמרו וזהו הפלא שיהיה עונשו על מריו ר"ל שאין בפלא באדם שבהיותו חטאו יעשיו הדברים האלהיים, אבל הפלא הוא בשלא נתן לו זה השלמות קודם החטא ונתנו לו אחר החטא, במקום שהיה ראוי לתת לו עונש על חטאו נתן לו שלמות ושכר, וזה אמרו וזהו הפלא שיהיה עונשו שהיה ראוי לתת לו נתן לו שלמות שלא היה לו, ולפי שהמקשה לא רצה לקיים אם נתן לו זה השלמות על לב העונש לו באיזה הענין ואזהו נתן לו, לזה הוסיף לומר עוד ואזהו זה אלא כדבר מי שאמר כי איש מן האנשים מרה והפליג בעול שינו בריאתו לעוב ולנקה והושם כוכב בשמים ר"ל לא ידענו סבת הדבר לאמה קנה השלמות הזה, אם על דרך העונש לו באזהו אחר מהשמשכות, אבל ידענו מלאותו שהנו בריאתו לעוב והושם כוכב בשמים. וזה הענין שהשבריה בקושב בסם, ולפיכך שינו בריאתו לעוב הוא עשות שנבל בסם כי אין שם מנת לפיכך, והתבאר מזה שהמקשה לא הקיים פיות זה ע"ל העונש ושאין כאן לשון מיותר, ויותבר בזה השאלות ו' ז'. והנה קיים המקשה בתחת הד' הזה ממה שאמרה התורה ויאמר ר' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע שיהיה הטוב ושיהיה שקרה פיה כאחד מאנה המרוים במרום, מסכים לזה שאמר והושם כוכב בשמים, והקרוב אלהי שבתר הרב ואין זה כי אם כדבר מי שאמר לאמרו בפסוק שאמר הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, ר"ל כי מפני ידיעתו אשר קנה הושם כוכב בשמים ונהמהר לעלוים. ולפי שבקושיא יוכלנו ד' הנתחים והבעיניים האלה שזכרתי, אמר הרב בבוסה זאת היתה כוונת הקושיא ועניינה. ולפי שהקושב הההלך לד' חלקים אחרים כנגדה, אמר הרב ג"כ ושמע עניני תשובתנו עניני לשון רבים: אתה האיש המעיין כו'. הנה הרב נער במקשה מד' לדרים, בהבינה אלתת תכונתו מעיין בהתלת רעיוניו וחממיו, ויהיה מעיין אין ראוי שיהיה הכוונתו כפי הדמיון, כי אם כפי הסכל, כי הדמיון שעולה הכלבות והברכות המשבשות, ולזה לא אמר שהוא מעיין בשכלו כי אם ברעיוניו וחממיו מלשון רעיון רוח, וחממיו הם דמיונות. והבהינה הענין נער בו מפני מה שתחבר פיניון ספר שהוא פיאבת הבלתוניים והאתרונים, ויהיה כי המעיין אלתתי ראוי שלא יצוור בדברים בתחלת המתשבה, אבל תמיד יסתכל אם יכין אלתת בדרושים לא לא, ולכן אתשיה הרב את המקשה נאה שתחבר הספר שהוא הפיבתו שלא תוכתנו אלא תוכתנו הקדושים. והבתחיה הענין נער בו מפני מה שהוא מעיין בשכלו כי אם ברעיוניו וחממיו מלשון רעיון רוח, וחממיו הם דמיונות. והבהינה הענין נער בו מפני מה שהוא מעיין ספר שהוא פיבתה הבלתוניים והאתרונים, ויהיה כי המעיין אלתתי ראוי שלא יצוור בדברים בתחלת המתשבה, אבל תמיד יסתכל אם יכין אלתת בדרושים לא לא, ולכן אתשיה הרב את המקשה נאה שתחבר הספר שהוא פיבתה אלתת תוכתנו אלתת הקדושים. והבתחיה הענין נער בו מפני מה שהוא מעיין בשכלו כי אם ברעיוניו וחממיו מלשון רעיון רוח שיתמיד בעיונו זמן רב כדי להשיג אלתת, ולא זמן קצר וזהו אמרו בקלת

שיבין

קרשקש

פרק ב (ח) שינו בריאתו לרע. רוצה בו באלו האמר ראו

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

ב ומי שיחשוב שיבין ספר שהוא הישרת הראשונים והאחרונים, בעברו עליו בקצת עתות הפנאי מן השתיה והמשגל, כעברו על ספר מספרי דברי הימים או שיר מן השירים, התיישב והסתכל ג כי אין הדבר כמו שחשבתו בתחלת המחשבה. אבל כמו שיתבאר עם ההתבוננות לזה הדבר, וזה כי השכל אשר השפיע הבורא על האדם, והוא שלמותו האחרון הוא אשר הגיע לאדם קודם מרוחו, ובשבילו נאמר (וצוה) בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו, ובגללו דבר אתו וצוה אותו כמו שאמר ויצו ה' אלהים ד ולא תהיה הצוואה לבהמות ה ולא למי שאין לו שכל, ובשכל יבדיל האדם בין האמת והשקר

אפודי

ב ומי שיחשוב שיבין ספר. ר"ל אחה המעיין מחשוב שחבין חורתנו הקדושה שהיא הישרת הלשונים והאחרונים: ג אין הדבר כמו שחשבתו. ר"ל שאין הדבר כמו שהנחת והוא שיהיה האדם כשאל בעלי חיים שאין לסם שכל כמו שחשבת בתחלת דעתך: ד ולא תהיה הצואה לבהמות. ר"ל שלא תהיה הצואה לבהמות שאינן לחויות מלד נושאן לקבל שכל, וזה רומז לפרק מ"ח משני בענין המיצות והצוויין באמרם ויאמר י"י לדג: ה ולא

שם טוב

שיבין ספר שהוא הישרת הראשונים והאחרונים בעברו עליו בקצת עתות הפנאי מהאכל והמשתה כמו שעושים הכלים שיעיינו בספרי הקדש בלו העתות ויחשבו שהיא ספרי דברי הימים ושיר השירים: ודע והבן כי האדם יש לו שתי השגות האחד דברים המלאים והוא השגת הנפש יתברך ומלאכיו ובריאיו ומעשיו והוא תכלית המלאת האדם כי האדם נברא להכיר ולהשכיל וזאת ההשגה הוא אשר בה ידמה האדם להש"ת והיא השגת המלאות על מה שהם

עליו, והנה היודע המלאות וידע איך הש"י סבה להם ויתייחד באחרונה עם השכלים הנבדלים הוא תכלית מציאות האדם ובזאו לזה העולם. ואמנם האדם למה שהוא מורכב מגוף ונפש והיה הגוף והנפש מ"מ לחיות מבלי שיתערבו קצת האנשים אלו עם אלו כי האדם מדיני בטבע ובעבור שיעזרו קצתם אל קצתם הוכרח הקבוץ והנה להכרח קבוץ יונחו הדיינים והשופטים שיהיו מנהיגי המדינות כדי שיהיה האדם קצתו עם קצתו, והאדם אם ישתמש באלו המפורסמות לבקשת ההכרחי לדעת את ה' מה טוב ומה נעים, אבל אם יעזוב האדם השגת האל ומלאכיו וכל שאר המלאים ויעיין בהנהגת הגוף וירדוף אחר הממון ואוהב כסף לא ישבע כסף ויחשוב האדם שהיות לו כסף והב לרוב ועבודה רבה ואכול ושתה ושמחת בשאר התאוות הגשמיות הוא התכלית האחרון, הוא יסכל ויבער, ורוב קהל אנשים יעזבו את ה' נאלו צור ילדם ישכחו המוסכמות אשר בעבורם נברא ונפקחו עיניהם במפורסמות, והנה החטאים המתיתים לרוב האנשים הם ההנאות הגשמיות והתשוקות המדומות ובעבור אלו השני דברים הם נגרשים מבית העיון. ובכלל האנשים האלה מלד שתאוותם ותשוקתם אינו אלא ההנאות והתשוקות הגשמיות יש להם מהצער והטורח והעמל מה אלא יותר. ולכן כהגיע תור כל איש ואיש להפרד נפשו מעל גויתו ולא יתלא לו שום שלמות אלא היותו בהמה בדמות איש וע"ז נאמר והאדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו. הרי יתבאר שלהאדם ב' מיני השגות, השגה חושיות ודמיונית שאלו כלם השגות גשמיות, והשגה שכלית אשר בה ידמה האדם לאל יתברך והיא השגת המלאות והשגתו ית', וכל מה שקרה לאדם הראשון ידמה לנו בכל דור ודור כי זה ספר תולדות אדם והחטא שחטא הוא חטאה בניו הנמשכים אחריו, ואחר שתבין זה תבין כל מה שאמר הרב בזה הפרק ולמה הוא רומז חטא האדם ונעשו ואיך לאתו מזה העולם כאחת מן הבהמות, ואמר לבאר זה כי הכונה בבריאה האנושית והוא התכלית אשר בעבורו נברא הוא היות האדם בצלם אלהים ובדמותו. והנה קודם מרוחו וחטאו נאמר בו שהוא בצלם אלהים.

בעבור השכל אשר השפיע הבורא על האדם והוא השלמות האחרון לא הראשון והאמצעי כמו שבארתי, והבית ראיה כי היה האדם בשלמותו האחרון למה שנא' עליו ויצו ה' אלהים על האדם והצואה היא למי שהוא נביא ואין הנבואה שורה על הבהמות, ולא למי שאין לו שכל ירמוז לאשר בעלי חיים, ואמרו ויאמר ה' לדג

ויאמר

אברבנאל

בקצת עתות הפנאי. והכתיב הרביעית מהאנשים הוא אמרו מהאתים והמשגל בעברו על ספר, רצה שאין כל הומים מוכנים לעיון המושכלות כי אם בתשמורת הבקר ובעת פנות המתכנות והשלמת העבוד, והתיישבות האדים העוסים לאות המונעים זכות המתכנות, ונזה האשימו שאחר השתיה והמשגל עם היות שלו מעורך ובלתי מיושב, היה מעיין בספר חנוכה כאלו הוא ספר מדברי הימים או שיר מן השירים, שלא יועתר להתבודדות העיון. הנה ל"ב האשימו המה שנשתמש בעיוני מהדמיונות, ומהיותו מכס בעיניו ומושב שהבין ס"ת, ומהיות קובע עתות מעבכות לעיון, ומהיותו מעיין ממון כלתי מוכן מלוכותו, וכם הד' לדברים אל בחיות מהאנשים: התיישב והשתכל כי אין הדבר כו'. כזה מוזר ומשיב לתרבעה מיני האדם שוכר, כי בתחרו התיישב רמז שיתמיד העיון זמן רב, ובתחרו והסתכל רמז שיוכנס זמן מוכן להסתכלות, ובתחרו כי אין הדבר כמו שחשבתו, רמז שלא יהשוב שיבין ספר התורה, כי אינו כן, ובתחרו בתחלת המחשבה חזר לתחרו בתחלת רעיוניו וזמניו. והנה האנשים הרב כל כך המתקבה, לבו שלא הקבה מה שהקשה האדם הבוקל בדי לדעת התשובה המלאים, אבל המתכלל במתת שקר, והושב שהוא סודם עניני התורה ושבוניא המלעיג עליה, ולכן בחשב הפנק קרלו אים חכם, ואמר שהיא קובית גדולה, וזה כלו בבחינת הדיוחה קושיא, אבל בחשבו הרגיש מהמתקשה שהיה הכס בעיוניו, והשתמיין הדבר כמו שהקשה ותשב שאין הבוכה כדבר, האשימו ועבר בו בדברייו, וחזו אמרו אין הדבר כמו שחשבתו, והוקרה בזה הבאלה הבאלה הת': ווה כי השכל כו', הנה הרב בתשובתו זאת, עשאה ד' חלקים כנגד ד' חלקי הקושיא שזכרתי, וזכה התחיל החלק הראשון להשיב על מה

שאמר שהקשה, שהיה הכוונה הראשונה באדם שיהיה בשאר ב"ח, ונזה השיב הרב בהשכל אשר הקשיע הבורא על האדם ר"ל בתחלת בריאתו, שבעבור זה אמר הבורא, והוא שלמותו האחרון, ר"ל שלא היה הבהמיות והבהמלה שהוא השלמות הראשון, כי אם שלמותו בשל, שהוא שלמותו האחרון, הנה השכל הזה הפעליי לא הגיע לאדם אחרי החטא, אבל הגיע אליו בתחלת הבריאה והשגתו ית', וכל מה שקרה לאדם הראשון ידמה לנו בכל דורות, הא' אמרו ובשבילו נאמר בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו, ורבינו ר"ל שביון שבתחלת הבריאה נאמר נעשה אדם בצלמו בדמותנו, ובבריאה אלהים את האדם בצלמו, ושיה שהאלה והדמות הזה נאמר על ההשכלה בשבל, כמו שהתבאר בפרק הקודם לזה, הנה ל"ב זה ממה שיורה שנברא משכיל בשובל לא בבהמות שאין להם שכל ולא מתשבה. והראיה הב' הוא אמרו ונגללו דבר אתו ואזה אותו, ר"ל שקודם החטא נאמר ויצו ה' אלהים על האדם, ואם היה מדבר אתו ומצוה אותו ידוע הוא שלא היה בהמה כי אם בעל שכל, וזה אמרו ולא היתה הצואה לבהמות ולא אמר שאין לו שכל, ורצה באמרו ולא היתה הצואה לבהמות שאין להם הבנה ולא שכל בכח. ורצה באמרו ולא אמר שאין לו שכל שגם לא יהיה הצואה לילדים, שגם היות שבכם שכל בכח. הנה אינו להם בפעל, כי הצואה תהיה למשכיל בפעל, זלא תתבה למה שבהבה האשוני שרמז הרב באמרו, ולא היתה הצואה לבהמות, נאמר ויאמר ה' לדג (זוהר ב' י"ח) ולפרק מ"ח חלק ב', כי הרב בזה לא כוון אליו ולא עלתה בדבריו, וזהו אמרו אין הדבר כמו שחשבתו, והוקרה בזה הבאלה הת': ווה כי השכל כו', הנה הרב בתשובתו זאת, עשאה ד' חלקים כנגד ד' חלקי הקושיא שזכרתי, וזכה התחיל החלק הראשון להשיב על מה

והשיבו

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

והשקר, וזה היה נמצא בו על שלמותו ותמותו, אמנם המנונה והנאה הוא במפורסמות לא במושכלות, כי לא יאמר השמים כדוריים נאה, ולא הארץ שטוחה מגונה, אבל יאמר אמת ושקר. וכן בלשוננו יאמר על הקושט ועל הבטל, אמת ושקר, ועל הנאה והמגונה, טוב ורע. ובשכל ידע האדם (ג) האמת מן השקר. וזה יהיה י בענינים המושכלים כלם. וכאשר היה על שלמות עניניו ותמותם, ז והוא עם מחשבתו ומושכליו ח אשר נאמר בו בעבורם ותחסרהו מעט מאלהים, ט לא היה לו כח להשתמש במפורסמות בשום פנים ולא להשיגם, עד שאפילו הגלוי שבמפורסמות בגנות, והוא גלוי הערוה לא היה זה מגונה אצלו, ולא השיג גנותו. י (ג) וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו הרמיוניות

והנאות

שם טוב

ויאמר אלהים לנחש יבואר כפ' מ"ח מ"ב. לו ירמוז כי לא תהיה הנאה למי שיש בכחו להוציא שכלו מן הכח אל הפועל ולא הוציאו אלא למי שהוציא שכלו בפועל: ומ"ש והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, אמר כי שלמות האדם להשיג האמת והשקר במחשבה שהוא האומר אשר ימצא בשופטים ישיג הטוב והרע שהוא הנאה והמגונה, מ"כ כונת הבריאה האמיתית היא שישיג האדם האמת והשקר לא שישיג הנאה והמגונה שהוא המפורסם, והנה האדם קודם מרותו היה בשלמותו האחרון להשיג הנמצאות כלן וכאשר היה בזה הקוצר כי מחשבתו ומושכליו הוא על שלמות עניניו נאמר עליו ותחסרהו מעט מאלהים, וכשישתמש האדם בדברי האלהים לא יוכל להשתמש במפורסמות ולא ידע האדם אפילו הגלוי שבמפורסמות בגנות והוא גלוי הערוה: וכאשר המרה ונטה אל תאוותיו

אברבנאל

והשיגו הרב שלין שעל השכל ביחוד ואמת (ע"ל ביחוס האמת) הסכל כין טוב והרע, אבל הבדלו בעלמיים הם האמת והשקר לאמר שהם במושכלות, כי הטוב והרע הם במפורסמות לא במושכלות, ואינם מ"כ מיוחדים לשכל, וזהו שאמר ובשכל ידע האדם בין האמת והשקר: וזה היה נמצא בו על שלמותו ותמותו, ר"ל הבשלם העיונים והבדלם בין האמת והשקר. ולהבריח שהטוב והרע הם במפורסמות ואינם במושכלות הנה עוד מאמר, אמנם המגונה והנאה הם במפורסמות לא במושכלות כי לא יאמר ולו', לפי שיהיה לומר שיאמר שאמת הוא שאמת ושקר יאמרו במושכלות ולא המגונה במפורסמות, אבל טוב ורע יאמר כולל לעניהם. ר"ל למפורסמות ולמושכלות. כי כיון שאין אצלנו כי אם בכל עניני ובכל מעשי, והשקר ואמת יותחסו לעיוני, והנאה והמגונה יותחסו למעשי, ואין בלן שכל אחר שיחויב שיהיה הטוב והרע נאמר עליו, וא"כ הטוב והרע שאין לנו שכל שלישי יאמרו עליו, מפני זה אמר הרב, שכמשמעי המלות ובלשוניותיהם יאמרו הנאה והמגונה על המפורסמות ואמת ושקר במושכלות, ככה נלשוננו ר"ל בכתבי הקדש, יאמר על הקדש והבטל אמת ושקר, והם מ"כ שמות נרדפים מיוחסים למושכלות, וככה נאמר על הנאה והמגונה טוב ורע כולל לשניהם כי הוא נרדף לנאה ומגונה. ואחר הבין שהרב הבינה נאה ומגונה לפי שהדבר יותר מבואר בעיני שיאמר על המפורסמות, ומפני אמרו על הטוב והרע, ולקח הרב זה ממאמר שלמה. להודיענו קצת אמרי אמת לשביע אמרים אמת שלחך (משלי י"ב כ"ח) שלקח קצת תמות אמת, והוהרב בזה הבאלה הע': ובשכל ידע כו', אמרתי אני על גד החדוד והלחות שהרב הבינה אלשון שזה לשביע על הפסוק שלקח ממנו הרדבה אלשון קצת ואמת, והוא פסוק להודיענו קצת אמרי אמת, ובראה לסוכות שהפסוק הבוה, ואם לא זכרו הרב, נאמר בדברים המושכלים לא במפורסמים, ולזה אמר ובשכל ידע האדם האמת מן השקר לא אמר הרב כמו שאמר למעלה, אבל אמר ידע לרמוז הפסוק שאמר להודיענו קצת אמרי אמת, כי מאחר שאמר כו לשון ידיעה יורה שעל המושכלות ידבר. והבוא עוד זה ראה שיש והיא בהפסוק אינו מדבר כי אם בדברים המושכלים, וז"ש וזה יהיה בענינים המושכלים רצה הפסוק וזהו אמרו שם הע אזנך ושמע דברי הבמים ולבך תשית לדעתי כי נעים כי תשמרם בבטנך לבוות בם' מבעתך, הלא בתבתיך לך שלשים (שם כ"ב, י"ז י"ח י"ט כ') וסוף הדבר להודיענו קצת אמרי אמת, ויורה בבענינים המושכלים מהתכמות ידבר לא בדברים המפורסמים, זהו מה שהוכל לומר כפי דברי הרב. אבל מה שאחשוב שסות אמת בדבריו, הוא שהרב אחרי בבנית שבשכל ידע ויבדיל האדם האמת מן השקר ובהטוב והרע הוא במפורסמות, נאמרו בכלל על כל אישי המין ולזה ליתבו בפרע על אדם הראשון, ובעבור זה אמר עוד ובשכל ידע האדם, ר"ל האדם הראשון שבבכרא, האמת מן השקר, חס ויהיה בענינים המושכלים. ואמרו ובאשר היה הוא וכו' לפי שראה הרב שבבר יוסקר עליו שעם היות הדבר כן והנה הטוב והרע הוא ג"כ מפעל הבשל המעשי, ולמה האדם עם היות משיג העיוניות לא היה מבין ומבדיל ג"כ בין עוב והרע. הנה הבשיב לזה אמר שאמת הוא שהאדם היה יודע ומשיג אותם בשלמות, ובהיות האדם על שלמות עיוניו ותמותם זהו עם מחשבתו ומושכליו, ר"ל שבהיותו בענינים הנגשיים הנ"ל דבר על שלמות עיוניו ותמותם, כי לא היה תסר מהם דבר, אבל לא היו מונעים שלמותו, כי עם היותו עם שלמות עיוניו הנגשים הנ"ל דבר עם מחשבתו ומושכליו, ר"ל מחשבתו הקיימת בעיונו, ומושכליו הם המושכלות בפעל מאותו גד יתדמה לשכלים הנבדלים לא מפלת המחשבות, ואמר עוד ובכוד והדר העטרהו (תהלים ח' ו') ג"כ בהתבארו בו כל שלמות נוסבי ונפשי, הנה בהיותו בזה האופן לא היה לו כח להשתמש, וזה גזרה שמאמר, ר"ל שבהיותו בעל שכל בפעל ומעיין תמיד בעיוניות לחיות הנפש אחת בנוסה וכבת בכתות, בתחיית שבהיותו מעיין במושכלות, לא יוכל לדעת ולהשיג המפורסמות, לבוחתם ידיעות מקבילות העיוניות, אבל ישכיל בדברים המושכלים שהיא הנוים במעשיו, והמפורסמות הם בדברים האשבריים התלוים במעשיו ובנחיותיו, והם מדברים המדיונים, ולזה אמר הרב לא היה לו בה להשתמש, ולא אמר לא היה לו בה לבד, אבל אמר לא היה לו כח מפעל הבשל המעשי, הנה אדם לא הבדיל בין הטוב והרע זולת היה מגיע אשיגו הבנגיות ובצה גלות הערוה לעבריהו בעיוניות. ואמר הרב לא היה מגונה אלנו ולא הגיע גנותו, ובראה שבוה לשון מוחבר אצל הבראה לומר לא ידע ידיעה פרטית שהיה מגונה אלנו. וגם לא ידע בו ידיעה כוללת והוא אמר ולא הגיע גנותו, ר"ל בכלל. הנה הבתאר שאין מוחבר בכל דברי הרב, והוחרה הבאלה העתרית. והנה הבינ הרב בזה לחלק הבר, אבל לא היו מבדיל בין הטוב והרע, כאדם לא היה מבדיל בין הטוב והרע, אבל שזה היה לו שלמות גדול ולא הבריון: וכאשר מרה ונטה וכו' ומפני זה אמר מרה במבצות כו', עתה יביא הרב לחלק הג' מהקושיות. שאמר המקשה שאדם אחרי חטאו קנה שלמות אלא היה לו. והבינ הרב שאינו כן אבל נעשה מפני חטאו בשעולל ממנו הבשגה האלהית. ובדברים אלה הלא הרב לתת עוד הסעה. וזה כי

אפרדי

למי שאין שכל לו. ר"ל ונם כן לא תהיה הנאה למי שיהיה בכחו לקבל השכל ולא הוציא שכלו מן הכח אל הפועל אלא למי שהוציא שכלו בפעל ומלא שכלו הטוב יגיע לו הנאה: ו בענינים המושכלים. ירמוז בזה לפרק ט"ו מהליסי בענין המעגות כי מה שנחשוב תשבחי תיגנו תשבחי מלא השכל ודי בזה: ז והוא עם מחשבתו ומושכליו. ר"ל המחשבה בזה המקום הוא העיון במושכלות והמושכלות הם הידיעה המגעת אשר היא בפעל: ח אשר נאמר בו בעבורם. ר"ל בעבור המושכלים: ט לא היה לו כח. ר"ל לא היה לו מוזק להשתמש במפורסמות: י וכאשר מרה ונטה וכו'. ר"ל כאשר עלה במחשבתו להמרות ולהשתמש במפורסמים אף ע"פ שעדיין לא

אברבנאל

רעה שגמלהו שהושם כוכב בשמים: (ג) האמת מן השקר, ואמר פירוש שהוא הידיעה בענינים האמתיים ההכרחיים: (ג) וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו, פי' כאשר התחיל לנטות אחר התאוה ולהפרד מהשכל קרא זה מרי שהוא ממרה בנבכד שבחלקיו בהפרדה מכנו ושאללות השגה שכלית ממנו קרא עונש וההשתקעות אחר כן במפורסמות אשר היה סבתו שלילת השגה ממנו קרא זה מרה במצוה אשר בעבור שכלו עווה בו שנאמר לו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו. כל דברי הר"ם ז"ל מעולים ושלמים בתכלית השלמות אמנם לרוב חסרוני אני מקופק ותמה אם הוא היה שבלי גמור כמו שנראה מענינו אם נטה לפעמים אל המפורסם

קרשקש

(ג) האמת מן השקר: ואמר פירוש שהוא הידיעה בענינים האמתיים ההכרחיים: (ג) וכאשר מרה ונטה אל תאוותיו, פי' כאשר התחיל לנטות אחר התאוה ולהפרד מהשכל קרא זה מרי שהוא ממרה בנבכד שבחלקיו בהפרדה מכנו ושאללות השגה שכלית ממנו קרא עונש וההשתקעות אחר כן במפורסמות אשר היה סבתו שלילת השגה ממנו קרא זה מרה במצוה אשר בעבור שכלו עווה בו שנאמר לו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו. כל דברי הר"ם ז"ל מעולים ושלמים בתכלית השלמות אמנם לרוב חסרוני אני מקופק ותמה אם הוא היה שבלי גמור כמו שנראה מענינו אם נטה לפעמים אל המפורסם

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

והנאות חושיו הגשמיות, כ כמו שאמר כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים, ל נענש בששולל ההשגה ההיא השכלית, מ ומפני זה מרה במצוה אשר בעבור שכלו צוה בה, נ והגיע לו השגות המפורסמות

אפודי

נשתמש בפעל אלא שנעשה אל התאות וההנאות במחשבתו המתאוה: כ כמו שאמר כי טוב העץ למאכל. ר"ל כי הוא עצמו היה מחשב בעצמו להשתמש במפורסמות כאמרו וכי תאוה הוא לעינים: ל נענש בששולל ההשגה. ר"ל תכף שחשב במחשבתו להשתמש במפורסמות אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן נענש שנשללה ממנו ההשגה השכלית כי אין הפסד יכול לעיין בשני מובלים אף כי בשני עניינים הפכים זה לזה ולפיכך נשללה ממנו ההשגה השכלית: מ ומפני זה מרה במצוה. ר"ל מצד שנשללה ממנו ההשגה השכלית מרה במצוה אבר בעבור שכלו צוה בה זה רומז לפרק הנבואה ועניניה והוא להשתמש בשכליות: נ והגיע לו השגות המפורסמות בפעל ונעשה אחר ההנאות הגופניות בפעל וגמור ולא נשקע בעניינים אבר נאמר

שם טוב

תאותיו הדמיוניות והנאותיו החושיות, כמו שאמר כי טוב העץ למאכל, ירמוז אל ההנאות הגשמיות, וכי תאוה היה לעיניים ירמוז אל התאותיו הדמיוניות, נענש בששולל ההשגה השכלית כאלו נעשו כלרות זו לזו כי מי שידע דברי האלהים לא ידע דבר מהנאות הגופיות ומי שנמשך אחר ההנאות הגשמיות והדמיוניות לא ידע לעולם המושכלות: וכשמרה במצוה אשר צוה בה והגיע לו השגת המפורסמות

קרשקש

יותר מדאי איך נפרדו ממנו המושכלות שהרי ראינו כמה חכמים מחוכמים משכילים בכל מדע ומשכו אחר התאוות במאכל ובמשתה ובמשגל ואעפ"כ יהיו מושכליהם רבים עמהם וחכמתם נובעת ממקור מים חיים מלבם על לשונם בכל עת שירצו, ועוד איך היה זה האדם הנבבד שקוע במפורסמות ולא הותר לו לאכול בשר רק מפרי עץ הגן היה מזונו וכן בענין המשגל הותרה לו האשה ולא היו נשים אחרות בעולם שימשך אחריהם וישתקע בחוש המשוש, ומה יש הפסד בזה אם נאמר שהדבר הוא כמשמעו שהיה שם עץ אחד הוזהר שלא לאכול מפריו מפני שיש בטבע אותו הפרי להרבות תאות המשגל וכן בטבעו כי מי שיאכל ממנו יבחן בין המזונה והנאה שהנה נראה כי יש סמים רבים מי שירגיל בם תוסיף תאותו המיך בחוש המביא להולדה וגם אם הגיע לאדם מחלה שלא היה לו המלאך הממונה על התאות אם ירגיל בסמים או במאכלים או בשמנים מיוחדים ישיבוהו לאיתנו כאשר היה בתחלה, ונוכל לומר שצוהו שלא לאכול מאותו הפרי שאולי היה בטבעו שהאוכל ממנו יגיע לתאות עצומה באותו החוש ותסיתו דמיונו או כח המתעורר העירהו לאכול ממנו. וכן נוכל לומר כי עץ החיים אשר היה בתוך הגן הוא כמשמעו ויש בטבעו שהאוכלו יחיה לעולם כמו שראינו שהיה בטבע הראשונים שחיו תשע מאות שנה ויותר, ואין זה נמנע בתוק האל כי כמו שברא הגלגלים וכל אשר בהם מהעדר גמור אחר שלא היו כן נוכל לומר שבארץ מקום מיוחד נכבד והוא גן עדן ובו מיני אילנות נכבדים וסמים נפלאים כמו שנראה מאבנים טובות ומרגליות יש להם סגולות נפלאות נעלמות בלתי מושגות בדרך הקשי יקראוהו טבע נעלם שאילו לא ראינו פעולתם לא נאמין בזה בשום פנים וכן בבריאות אשר בים ראינו ענינים מופלאים אילו לא הרגשנו אותם בחושנו לא היינו מאמינים בזה כמו דג הנקרא בלינא שהוא גדול בתכלית הגודל וכמו כן אמרו הפילוסופים שיש דג בים שארכו ל' פרסאות וכמו דג אחד שהושם בטבעו שכל ערב שבת בין השמשות אינו שט בים אבל הוא מקריב עצמו לצד היבשה ואינו זז ממקומו לו השבת ואפי' אם יכוהו בחרבות וברמחים לא יזוז ממקומו, ורבים כמו אלה הענינים נמצאים בעולם שאם יגיד המגיד למי שלא ראה אותם יחשבם לגמגם גמור. וראה אמרו בלדת נח זה יגחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה בעבורך היא כמשמעה על עברו המצוה אשר נצטוה, ותראה כמה מצות בתורה מבוארות בתכלית הביאור למנע האדם מהמשך אחר התאוה ר"ל חוש המשוש אשר המכוון בו חוש הטעם וחוש המביא להולדה וזהו הכונה באיסור הערוות ואיסור המאכלים. ומכה שנראה בחוש במקצת החכמים שאפי' יהיו נמשכים בהנאות הגשמיות ביותר מן ההכרחי לא יפרדו מהם המושכלות כל עת חזקם בלימוד אם לא שישתדלו בסתורות ובענין מורחי המהיה ויסתלקו מן הלימוד פלוק גמור ימים רבים ואז יפרד המושכל כהם פרידה גמורה מצד השתקעם במפורסם, ואדם הראשון לא היה צריך לכל זה שיהיה סבה לו שיפרדו מושכליו ממנו ואפי' היה נמשך בחוש הטעם ובחוש המשגל:

אברבנאל

הוקשה לו אם אדם היה מדובק בעיונו תמיד, עד שלא היה לו כח להשתמש במפורסמות, א"כ בחיות אופן תענג ונפרד מדבקותו. זה אמר כרב שקודם התענג קדם לו התאוה ודמיון. וזה שאמר, ובאחר מרס הוא אל התאותיו הדמיוניות, ר"ל באחר עלה במחשבתו ליכנות מן המפורסם וכיוב זה משלת חושיו, כי שינה ולינה הרי הכרכורו עניניה ניכנו, ומה שאמר כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים. והכיא הפסוק הזה לפי שיראה מתוחו הפסוק שנעשה אליו קודם, ר"ל שקודם התענג אמר ותרא האשה. שראתה בדמיונה, כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, מיד בתחנו בזה ובדמיונו התענג נעשה בשולל ממנו ההשגה האלהית, כלומר שנעשה עדיין לא הנעה, שוללה ממנו ההשגה, לפי שהשכל לא יוכל לעיין בשני מושכלים בתחד, ולכן בתתו דמיונו במפורסמות איך ישתמש מהם, מיד בעיונו בזה לא יוכל לעיין במושכלות, ושוללה ממנו ההשגה השכלית. ואמרו ונחמד העץ להשכיל, ראוי שיפורש לדעת הרב בזה שהיה נחמד להשכיל במפורסמות, וכן פרש"י על ודעתי עוד וכו'. ומפני זה מרה במצוה, אשר בעבור שכלו אוה בה לומר שלא נאסר על אדם אכילת עץ הדעת עוד וכו', כי אם בעבור שפיון לא יתבדו מעץ החיים, שבזה כעיון המושכל התמידי. ואמר שאחרי התענג שנעשה בזעול נמשך אליו השגה המפורסמות, ונשקע בהנאות והתאוות, ר"ל אלא נאחד אדם ולא נתנה גזר דינו על אכילה אתה לבד, כי אם על הנשוא פעמים רבות, וזהו ונשקע בהתענות ובהתאוות. ואמנם אמר עוד ולא ידע שעור מה שאחד, ומה שהושבע ממנו, ובאיזה עניין שב ר"ל שלא אחרי ההשקעות המפורסמות, ידע ערך מה שאחד לא בשפע הראשונה. והנה לא פורש מאין לקח הרב זה. ומי הגיד לו, שלא הביא אדם מה שאחד. ולמה אמר הרב שלשה הלשונות כאלה. מה שאחד ומה שהושבע ממנו ובאיזה עניין שב. ואחשוב שכיון הרב בזה לומר שהקלות שנתן הש"י לאדם, הם הדברים הנמכים אליו בהתאוה, כמו שהמרה נעשה בשלול ממנו ההשגה השכלית, שרמז שהיה זה דבר נמשך מהתאוה. ואחר שאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ואשר אמר מקול, ואחר הפסוקים (ל"ל ומה שכלנו אחר פסוקים) לא היה (זה) קלקל מהלל יתי, אליהם, כי אם הודעה, והוא שלא הביאנו הם ר"ל אדם והוה ידעו ג' הדברים. הא' מה שאכדו ואם הבשלה בעול, ומה שהושבעו ממנו והוא הנמוהב והנהאם בדברים הבהרחים לחי, והעונש בהנאה השכלית הבאה. ובאי זה ענין שבו, לזונו לומר חמרם לעמל ומזרמם ויגיעה רבה. ווודעים המפורסם לבד. והנה הידיעות הללו שלפפם סייחי אני לומר שנרמזו באמרו ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם, ר"ל שהיו ערומים מהשכלה והעיון, ושבאו נמדנה שהוחה כמ"ש ויתפרו עלי תאנה, אם לא שהרב יתמה מזה שפפוק אחר בה בלונן אחר, ולכן אחבוב שרמזו בפסוק ויאמר ה' אלהים כן האדם היה כאחד ממנו, יגיד שאמר הלל יתי, הכוונה שהם השיגו וידעו כי הדברים הלם ואם הם בחייביים, ויהיו לנורת יתי, הודיעם שהוצאה לכם בראשונה, וזהו כן האדם היה כאחד, ר"ל המיוחד מאד בשכלו כאחד מלבנת מרום נמרום, וזהו אמרו שעור מה שאחד, אם לא שממנו היה לדעת טוב ורע ועו אם מעגו ממנו. והודיעם עוד מה שהוקשנו ומה ושיגיתן בגן עדן, ואכילתם הטוב שבמזונות ובשנה ותחת כמו מיזכור, והעיון הנכדל. וכל זה באמרו ופתח פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, וזהו מאמר בהמיה, ר"ל הא פן ישלח ידו ואכל גם מעץ החיים כמו שאכל מעץ הדעת, זה בחאת בלתי אחר, שבשכל לא יוכל לעיין בשני דברים מקבילים. והודיעם עוד בחיזה עניין שבו, וזהו אמרו וישלחהו ה' מגן עדן לעבוד את האדמה, ואם אין בפסוק הזה בתעיון, ויאמר שבא הכתוב אחר זה בחוזן אחר מבכים לפרשי הרב. וכיון הרב עוד לומר שכל זה לא נאמר כי אם אחרי הטעות לא אחרי הנעייה שזכר בזהרת האדם. כי לא נמשכו הדברים הללו מהנאות החושיות והנעיים לגמרי, כי אם מסמרי בפעל עצמו, ולכן אחרי שהוכיחם הקב"ה לאדם ולאשתו בלו הפסוקים הללו ויאמר ה' אלהים כן האדם, וזהו ולא ידע

מה

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

המפורסמות ונשקע בהתנגות ובהתנאות, ס ואז ידע שיעור מה שאבד לו ומה שהופשט ממנו ובאיזה ענין שב. ע ולזה נאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, ולא אמר יודעי שקר ואמת, או משיני שקר ואמת, פ (ד) ואין בהכרחי טוב ורע כלל, אבל שקר ואמת. צ והתבונן אמרו, ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם, לא אמר ותפקחנה עיני שניהם ויראו, כי אשר ראו קודם הוא אשר ראו אחרי כן, לא היו שם סנורים על הענין שהוסרו, אבל נתחדש בו ענין אחר, שגינה בו ק מה שלא היה מגנהו קודם. ודע כי זאת המלה ר"ל פקח לא תפול בשום פנים, אלא על ענין גלות ידיעה. ר לא ראות חוש יתחדש, ש ויפקח אלהים את עיניה, אז תפקחנה עיני עורים, (ה) פקוח אזנים ולא

שם טוב

אז ידע שעור מה שאבד. ירמוז כי כל האנשים ישתוקקו לדעת וירצו כי מי שאין לו דעת אחר מותו כבהמה ולכן שערו בעלמם כי הם ערומים. והנה בעבור שהשיגו המפורסמות נאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע כהכרחיות כי משפטי התורות מן המגונה והנאה ולא יתלה בהמצאות בעלמם שיאמר בעבור זה שקר ואמת: ואמרו ואין בהכרחי טוב ורע אבל שקר ואמת כי ההכרחי והם ההמצאות בעלמם אשר אין לאמתו שכתם אין בו טוב ורע אשר הוא המגונה והנאה, אך השקר כשנכסילם או נאמרים בחלוף מה שהם במציאות ואמת כשיסכים ציורנו או היורה עליו עם מציאותם

אפודי

נאמר בהם נאה ומגונה והם המפורסמות: ס ואז ידע שיעור מה שאבד וכו'. ר"ל אמר שנשקע בהתנגות ובהתנאות הכיר הענין הנכבד שאבד והוא הענין האמתי ועשה תשובה כאמרו אם קולך שמעתי בגן ואירא כי ערום אנכי ואחבא: ע ולזה נאמר והייתם כאלהים. ר"ל מצד שהשיג עתה המפורסמות מה שלא היה משיג קודם נאמר בו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, וא"כ הוקשה הקושיא כי קודם שיצא המפורסמות היה מעיין בשכליות ולא היה לו עסק במפורסמות אלא אחר שיצא אליהם ואז שולל מן השכליות וזהו הענין האמיתי: פ ואין בהכרחי טוב ורע כלל. ר"ל במה שלא יתלה מצד פעולותיו והם ההמצאות כלם והם ההכרחיות המציאות בהתחייב המושכל מן השכל לא יאמר בהם

אברבנאל

מה שאבד ומה שהופשט ממנו, והוסיף שאלה ט"ז וי"ב. ולזה נאמר והייתם כו', אחרי שהרב קייים דעתו בזה, שביא עליו ראיה מאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, מה שלא אמר אמת ושקר. כי בנחש לא היה מכזב, ואמר אמת במה שייעד הידיעה המפורסמת שהכשלה הטוב והרע, ולא ייעד האמת והשקר שהם הכלל המשכלות, וכן היה אחרתי הטעה בשלמו בדעת המפורסמות, ושוללו מדיעות הטיוניות. והנרמזו בהר והייתם כאלהים כמו הבשמים, כיון שהרב יסתייע בזה מהשתוף שהקדים הראיה הפרק, ואני אומר שהרב לא זכרו בקושיא ולא בתשובה וכביחו לעניין, לעיראה אופן הסיום שיקח ממנו המקשה והמשיב ג"כ. ואמר הרב ולא אמר יודעי אמת ושקר או משיגי אמת ושקר, לפי שלשון הנבה יאמר בייחוד על הטיוניות, ולכן אמר יודעי שהוא הלשון הראוי לומר אם היה כולל בזה המופשלות, ואמרו ואין בהכרחי טוב ורע כלל אבל אמת ושקר, יראה שהרב קייים בהכרחיות, והם אחר (אין) מציאותם נתלה בבחירתנו ודעתנו כלל והמשכלים הנכונים והנגלים וכן שאר הדברים הנבנעים שאין מציאותם תלוי בדעתנו ובבחירתנו ולכן יקראם הרב הכרחיים, ובאלה לא יאמר הטוב והרע, כי הטוב הוא הבשמת בכל אנשים בדבר אחד, וזה אינו בהשכמת (ציל בהכרחי) כלא האמת והשקר, כי הבחות ידיעתנו בהם מבשמת המציאותם ומבוחם, יאמר הסיבה ידיעה אמתית, ובהיותה בחלוף זה נאמר שהוא שקר, וכן פי' הגרבוני והאפודי: והתבונן אמרו ותפקחנה עיני שניהם אחשוב אני שהרב אחרי הבכרחיות שבאלה הראשון היה קודם האמת עיוני והתבודד במושכלות, עד שמפני זה לא היה שכלו מאמתם בידיעת הטפורסמות הנם אולי המקשה יודע זה, ויאמר אם היה שלא תפרש ותפקחנה עיני שניהם על הדעת ידיעה, אתה תרך לפרשו על שנתחדשה לו הנבה חדשיות, וא"כ גם זה קנה אחר החמאה מה שלא היה לו קודם לכן. הנה הנשיב לזה הבינה הרב, והתבונן אמרו ותפקחנה עיני שניהם ויודעו, ולא וידעו, ויראו שהיה הנמנו בידיעה לא בראות הענין. והוסיף הרב הנשאלה הי"ג. ועוד יבינו מפני זה ב"כ אמרו, אבל מקשה פנינו: ודע כי זאת המלה. ר"ל פקח לא תפול בשום פנים אלא על ענין גלות ידיעה, לא ראות חוש, לפי שראה הרב מלת ותפקחנה שיקשה לפירושו כי היא תורה על גלות חוש והוא שם הענין בגלות ידיעה, הולרך הנשיב, וזה אמר כי מלת פקח לא תפול בשום פנים על גלות חוש, כי אם על הידיעה. ובאמרו לא תפול בשום פנים, רמז לאמה שאמר בפמ"ד ח"ח בשתוף עין, אמר בפוסו, אמנם בשתתחבר בענינים אלה ראוים לו חזיה בכל פקח עינים, עיניו יחזו, יהיה הבשבח כמו פקח עינים ובנה פקח הוא בענין ראיה, ומפני זה, וגם לפי שהיה הרב עתיד להביא אח"כ שתוף עין, לא הוצרך הרב להביאו כאן, והוסיף עם זה שאלה י"ד: ויפקח אלהים את עיניה. בכל

קרשקש

(ד) ואין בהכרחי טוב ורע, פי' ההכרחי האמתי הוא ענין מתמיד קיים בלתי משתנה בעת מן העתים ואי אפשר שיהיה בחלוף מה שהוא עליו לאמת ולשקר וכן הראון בזה יודיעת המושכלות כולם על אמתתם. ויש להקשות בזה המזון הוא הכרחי לאדם והוא טוב לו כי בו יתקיים מציאותו וכל כחות הגוף יגיע להם השלמות בו וכן יאמר מציאות השמים טוב וכן מציאות השמש אז הירח וכן מציאות היסודות הוא טוב וכן מציאות האדם הוא טוב לו. התשובה בזה כשבעיין בהם מצד הציור והאמור יאמר בהם אמת ושקר מצד האמת וכשתעיין בהם מצד מציאותם אז מצד הטובות המגיעות מהם לזולתם יאמר בהם טוב ורע ואם אפשר שהרע יגיע במקרה, והמשל כי כשנאמר השמים כדוריים יש בזה שני ציורים ציור המלה המורה על השמים וציור המלה המורה על הכדוריות וכשיודע במופת שהוא כדורי ונאמר שהשמים כדוריים הוא אמת וכשיעיין בהם מצד מציאותם או מצד המובזת שיגיעו מהם לזולתם יאמר שמציאות השמים טוב, וכן היסורות כשנעיין בהם מצד מציאותם יאמר בהם טוב שבהתערבות קצתם בקצתם יתהוו מהם הנמצאות והרע יגיע מהם במקרה כגשם שופך והברד או השקעת מקומות, וכן המזון יאמר בו אמת ושקר כמו שנחקור אם הוא הכרחי לאדם אם אין ואחר החקירה שהוא הכרחי ויתאמת זה נוכל לומר שמציאותו הוא טוב לו והרע המגיע הוא במקרה והוא מצד לקיחתו בזולת שווי. ונתאמת כי ההכרחה יאמר על ג' פנים האחד בהכרח הנשיאה לחי או הכרח המזון לכל נזון ונאמר בענין האונס לאנוס ונאמר על הענין המתמיד הקיים שאי אפשר שיהיה בחלוף מה שהוא עליו, וההפרש ביניהם מבואר כי הנשיאה אם היא הכרחית משתנה פעמים באה בארוכה ופעמים באה בקצרה לפי תגועה הארוכה המהירה או בלתי מהירה תשתנה הנשיאה וכן המזון אם הוא הכרחי הוא משתנה וישוב בבשר ובעצם עצם. והמין השני אין צריך בו משל. והמין השלישי הוא ההכרחי האמתי שאי אפשר שיגיע לו השנוי בשום עד: (ה) פקוח אזנים ולא ישמע, ר"ל

אפודי

שלמודי שבונגת הרב בזה, שזה בשלמים נאמר על הבכרחיות

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

ולא ישמע, ת כאמרו אשר עינים להם לראות ולא ראו. (ו) א אבל אמרו על אדם משנה פניו ותשלחהו, פירושו וביאורו כאשר שנה מגמת פניו שולח, כי פנים שם נגזר מן פנה, כי האדם בפניו יכוין

אפודי

כ"ל הביאו לחשוב זה שזה הפסוק כ"ל ויפקח אלהים כ"ל שהאלהים והוה הכניה המכוה באלהים גלה להגר שקרוב למקום הבוה היה שם באר וזהו גלות הידיעה כי אלו היה ראות חוש איך היה אומר ויפקח אלהים את עיניה היה לו לומר ותפקח את עיניה: ת כאומרו אשר עינים להם. כ"ל הפסוק אשר אמר אמר פקוח אזנים ולא ישמע המכוון ממנו אחד עם אמרו אשר עינים וכו': א אבל אמרו על אדם משנה פניו. כ"ל אבל מה שאמר הכתוב משנה פניו והשלחהו אמרו במדבר שהוא נאמר על אדם הראשון שהיה לו עניין גשמי, זה אינו כי הכוונה בו כאשר שנה פנותו וכו'. ויש מפרשים שרמז בזה הר"ז ל"ל על דבר נסתר ממעשה בראשית כי האדם המזכר שם לא היה אחד למוז לבד אבל על הכלל נאמר כ"ל אי זה אים שיזדמן שיהיה בהאר הבוה כ"ל שיהיה שכל בפעל ואחר בעת מה יהיה שכל בכח

אברבנאל

בעצמם: ואמרו אבל אמרו על אדם משנה פניו ותשלחהו, אמרו במדרש שהוא נאמר על אדם הראשון שנראה מזה הפסוק שהוא התחדשות חוש הראות, זה אינו כן כי הכוונה בו כאשר שנה פנותו וכו'. ויש מפרשים שרמז בזה הר"ז ל"ל דבר נסתר ממעשה בראשית כי האדם המזכר שם לא היה אחד למוז לבד אבל על הכלל נאמר כ"ל אי זה אים שיזדמן שיהיה בהאר הבוה כ"ל שיהיה שכל בפעל ואחר בעת מה יהיה שכל בכח

קרשקש

וזה ראיה כי פקח אינו נאמר על ראות עינים אבל הוא פקיחת הלב וזהו אמרו אשר עינים להם לראות ולא יראו וסוף הפסוק כי בני מרי המה מורה שהוא אומר זה על ראות הלב וכן פקוח אזנים על אזני הלב: (ו) אבל אמרו באדם משנה פניו ותשלחהו. כ"ל זה הפסוק דרשוהו רז"ל ואמרו תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו תוקף שהיה לו לאדם הראשון לנצח ויהלך כאשר הניח עצתו של הקב"ה והלך אחר עצת הנחש וזהו אמרו משנה פניו שנטה אחר דמיונו ותאותו, והר"ם נכשיל אחר הדרש ואמר פירושו וביאורו כאשר שנה פנותו שולח כאלו אמר מה שאמר משנה פניו אין זה סתירה למה שאמרתי לא היה שם אלא גלות ידיעה כי אמרו משנה פניו אין זה שנוי פנים ממש אבל שנוי בכונה וזהו אמרו כי פנים שם נגזר מפנה והאדם יכוין למה שירצה כונתו:

**ונקם מקום מיס, ונקשה ומלאה, ועל החקירה הבינה אמר ויפקח אלהים והבינה שבינה את הרב לפרעו בגלוי ידיעה ולא בגלוי חוש, הוא, שהבינה היה מתנבא לזמן הגאולה ואומר חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו הנה אלהיכם, אז ידלג כאיל פסח וחרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים, וסגנון הפרשה יורה שהדברים כלם משל לאלוהים מכופד הגלות ולעוורים ולחרשים אשר לא יראו ולא ישמעו דברי הנ"י מעני הגלות. והראיה לזה אמר כי נבקעו במדבר מים, ומה ענין זה לעוורים ולחרשים, אם לא שכלו משל על המים אשר ישאלון בשבון ממעיני הישועה. עוד הבינה הרב בזה, פקוח אזנים ולא ישמעו, והוא גם כן ביבשים, ולכה הבינה הרב שיהיה גלות ידיעה, לפי שהפרשה תדבר באומה הישראלית, ויחזיקם שישמעו אל הנביאים שהם מרשים משמוע הבלי הבעלים ועוורים מהביט בתענוגי הגוף, וזהו אמר המרגלים שמשו ועוורים הביטו לראות, כלומר אמר, בני ישראל שמעו את המרגלים, ובינו לראות את העוורים, וכי מי הם המרגלים והעוורים שזכר, ואמר מי עור כי אם עבדי, ונתן לכנה למה קראם עוורים וחרשים, ואמר שהיו לפי שמפאת נטותיהם יתבטלו חושיהם ולא יוכלו כלל, כי זהו דרך הנביאים, וזהו אמר לאות רבות ולא תשמור (ישעיה מ"ב כ') ר"ל שהנביא בשכלו ויראה דברים רבים בנבואתו, וכן פקוח אזנים שאזני שכליהם הם פקוחות, ולכן לא ישמעו, ר"ל שלא ישמעו בחושיהם החיצונים, ופירש עוד דבריו באמר כ' תפן למען לדקו יגדיל תורה ויאדיר, וזהו פי' שישמה הרב בספוקים. והנה נשיתו מפי' המפרשים לפי שיאמרו, החרשים שמעו הם דברי הכל, ופסוק מי עור כי אם עבדי, דברי ישראל, ותשובתם ואמרו לאות רבות דברי הכל, והוא זר בייחוס הספוקים, ואם תראה על כל פנים בפרש פקוח אזנים על ישראל, יהיה פירושו שעם שכלם מוכן להסכיל, הנה החוש אשר הוא כלי אליו לא פעל פעולתו, וזהו פקוח אזנים שהוא על הסכל, ולא ישמע שהוא על החוש, או יהיה פקוח אזנים לא להגיד שיהיו חרשים בחושיהם, אבל שהיו מוכנים להסכל ולהבינה ולא ישמעו ולא יבינו כלל, וזה לא ישמע ולא יבין ולא יקבל בשכלו דבר, וזהו אמרו עוד כ' תפן למען לדקו יגדיל תורה ויאדיר, והוא עם כזוי ושסוי, ר"ל עם שכ' תפן למען לדקו יגדיל תורה, הם לא יתפנו כה, כי הם עם כזוי ושסוי, ווזהר על זה הפי' מ"ש הרב עוד באמרו אשר עינים להם לראות ולא יראו, ואומרה בזה השאלה הנ"ו: אבל אמרו על אדם משנה פניו ותשלחהו עניינו ופירושו, אחרי שהרב הביר ספק ותפקחנה עיני שניהם לשלא נחשוב שאדם הראשון מחוץ מוסכליו היה נעדר שמוש החושים, כמו שזכרו הרב הנביאים בעת נבואתם, ופירש הכתוב באומר שהיו הסכים לדעתו, הוקשה לו עוד מ"ש הנ"ל כ"ר מתקפהו לגלות מוקף שנתן הקב"ה לאדם הראשון לגלות גלותם היה, ויהלוך הכיון שהלך בעצת אשתו, משנה פניו ותשלחהו, והנה הוקשה לרב המאמר הזה מב' פנים, הא' מאמר משנה פניו שדרשוהו על התשוקה, באמרה כיון אחר עצת אשתו משנה פניו, אל' יורה שהיה שנוי באדם הראשון בדברים הנופנים אחרי חטאו, וזה שאחר לומר שאחר שלא נתגלה לו רחוק חוש, כי אם רחוק שכל. והב' מאמרו משנה פניו ותשלחהו ויורה שזה היה חבפל הכל, ובאינו עונש נמשך בטבעו לחטא, הנה נהביא לזה אמר הרב, אבל אמר על אדם משנה פניו ותשלחהו, ביאורו ופירושו, בשאר פנותו שולח ר"ל שלא הוקשה עליו הספוק מפשוטו כי הוא מדבר בענין האדם הכולל, אבל הקשה לו מה שדרשו חכמים ז"ל על אדם הראשון, ועם היות שאין משיגין בדרש, הנה יקשה היות להחמיונו הדעת היה בעצמו, ולכן אמר אבל אמר אבל אמר על אדם, ואמר פירושו ובאורו, רמז בפירושו, ובאורו, באור הענין, ולכן אמרו מיד פי' המלות באמרו בשאר פנותו שולח ר"ל כי משנה פניו הוא התחלת לא הטעוב, ועוד כי הנה רמז להבאה פנימית אל לחוטית, ותשלחהו עם היות יותם לאל יחבבך כמו שיותחה כל הדברים לבסוף הראשונה, הנה הכוונה בו שמפאת עצמו שולח, והכיריח שיאמר פנים על הבשל, באמר כי פנים שם נגזר מן פנה. ואמר פירוש המלות היאר הענין באמרו ואמר כי בשאר שנה פנותו, ובזון אל הדבר אשר קדם לו הנוטו שלא יכון אליו, שולח מגן עדן, והכן שלא אמר הרב בפי' בשאר שנה פנותו ואבל אבל הענין, אבל אמר וכי

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב

יכוין לדבר אשר ירצה כוונתו, ואמר כאשר שנה פנותו וכיון אל הדבר אשר קדם לו הצווי שלא יכוין אליו, שולח מגן עדן, וזהו העונש הדומה למרי מדה כנגד מדה, הוא ב הותר לאכול מן הנעימות, וליהנות בנחת ובבטחה, וכאשר גדלה תאוותו ורדף אחר הנאותיו ודמיוניו, כמו שאמרנו, ואכל מה שהוזהר מאכלו, ג נמנע ממנו הכל ד והתחייב לאכול הפחות שבמאכל אשר לא היה לו מקודם מזון, ואף גם זאת אחר העמל והטורח, כמו שאמר, וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו', בזעת אפיך וגו', ובאר ואמר וישלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, והשוהו בבהמות במזונו ורוב עניניו, כמו שאמר ואכלת את עשב השדה. ה ואמר מבאר לזה הענין ו אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, ז ישתבח בעל הרצון אשר לא תושג תכלית כוונתו וחכמתו:

שם טוב

שנה פנותו: ואמרו הותר לאכול מן הנעימות. ר"ל הותר שיסכיל המושכלות כלם והוא הרמוז מכל עץ הגן אכול תאכל ושיהנה מן המפורסמות בנחת ובטחה ושלא יקח מהמפורסמות רק ההכרחי לבד: ואמרו נמנע ממנו הכל. נמנע ממנו ההשגה השכלי וגמנע ממנו מלהנות מהמפורסמות בנחת ובבטחה לפי שיצקה מן המפורסמות המותר ומותר אין לו תכלית: ונתחייב לאכול הפחות שבמאכל. והם עצות הדברים המגונים אשר לא היה משתמש ממנו קודם. וזה יהיה אחר העמל וטורח כמו שאמר וקוץ ודרדר תצמיח לך וגורש מעדן כי אחר שישתמש האדם בכלו המפורסמות והם ההנאות הגשמיות והדמיונות לא יוכל בשום זמן לעלות אל השם ולשוב אל בית העיון אם לא בקושי גדול ולכן הושוו רוב האנשים לבהמות כי אדם כולל כל המין האנושי זולת אים ר' נמצא ברוב דורות והוא הנקרא אים אלהים כי כלם נמשכו אחר התענוגים ואחר הדמיונים הכוזבים והם אחרי המות נמשלים לבהמות וזהו אמרו אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו: ואמרו ישתבח בעל הרצון וכו'. ר"ל ישתבח בעל הרצון הקדוש שרצה שיהיה האדם נאצל מהעליונים ותהיה הרכבתו משני אלו הענינים והם השכל והחמר ומזה שכלו לא

אפודי

בכח וזהו שהבינה הרב ז"ל זה הפסוק: ב הותר לאכול מן הנעימות. רוצה לומר הותר שיסכיל מן המושכלות ושיהנה מן המפורסם בנחת ובבטחה כי לא יקח מן המפורסם רק ההכרחי לבד ולא יגיע לו המוכרח מן המפורסם בנחת ובבטחה: ג נמנע ממנו הכל. רוצה לומר נמנע ממנו ההשגה השכלי ונמנע ממנו מלהנות מהמפורסם בנחת ובבטחה לפי שיצקה מן המפורסמות המותר והמותר אין לו תכלית: ד ונתחייב לאכול הפחות שבמאכל. ר"ל כשיבקש האדם המותרות אפילו ההכרחי לא יגיע כי יהיה פחות מהמאכל ההוא הראשון שיהיה מגיע לו, ועוד יגיע לו עניין אחר כי קודם נמוכו במפורסמות היה לו ההכרחי מהמפורסמו' בנחת ובבטחה ועכשיו יגיע לו אחר העמל והטורח וזה הענין נקשר עם סוף פרק י"ב מעליו: ה ואמר מבאר לזה וכו'. ר"ל בא הרב ז"ל להעיר אותנו אשר נאמר באדם נאמר בכל אדם: ו אדם ביקר. רוצה לומר אדם שיש לו יקר והוא השכל בפעל ואינו לן עמו אכל משתמש במפורסמות הרי הוא נמשל כבהמות שאין להם אלא הדמיון לבד: ז ישתבח בעל הרצון וכו'. ר"ל ישתבח בעל הרצון הקודם שרצה שיהיה האדם נאצל מממצלת העליונים ותהיה הרכבתו משני אלו הענינים והם השכל והחמר ומזה שכלו לא

אברבנאל

המפורסמות, אשר קנה אחרי חטאו והוא הנקנה בעמל וטורח, כי בכם יגיעה רבה ועמל עצום נגד (בראשית ג) בני אדם. ואמנם מה שהבינה הרב עוד וכיון ואמר וישלחהו ה' מגן עדן הנה הכיאור מצא הרב בזה הפסוק, הוא לבאר שאמר וקוץ ודרדר תצמיח לך, בזעת אפיך, ותקוב חוטב שפירושו שיהיה לו מאכל רע בעצמו ובדאגה על מה שאכל, אבל לא יאמר שיעמול ויטרח בהשגתו, לזה הביא הכתוב ה' מגן עדן לעבוד את האדמה, והוא ידיעת המפורסמות. והשכל מאחר הרב בזה הדבור, וזהו העונש הראוי למרי מדה כנגד מדה, יאמר שכבר דעת המקשה הנמשך אחרי פשטו הכתוב היה הענוש בלתי נערך ואחייתם למרי, כי אם המרי היה הראוי בהיותו מעין הדעת אחר יהיה עונשו את לו בלמות אבל לא היה לו והוא השכל, וידענו ממדותיו של הקב"ה שמענים את הרשעים מדה כנגד מדה כדי שיזכנו ויודענו פלאי הצדקתו ונאמר ולך ס' בחסד כי לחטא תשלם לאיש כמעשהו (תהלים ס"ב) וזה יקשה מאד לדעת המקשה אבל לא לדעת הרב, שאחר היה הענוש הראוי למרי מדה כנגד מדה, והוקרב הבאלה הי"ו: והשוהו בבהמות במזונו ורב ענינו כמ"ש ואכלת את עשב השדה. עם היות שפסוק הזה שהבינה הרב קודם בפרד הפסוקים, למה שהבינה בזעת אפיך תאכל לחם, וכ"ש שהוא קודם למה שהבינה וישלחהו ה' מגן עדן. הנה הבינה אחרים לפי שהיה דרושו לבאר עוד שזה הענוש הראוי למרי מדה כנגד מדה, ולבאר אותו הדרוש הוכרח להביא אותם הפסוקים כמו שבינאתי, ואחרי השלמתו הבינה ראיה אחרת והיא אומרו והשוהו בבהמות, ומענינה שהאל ית' בחחלת הבריאה בשהגיל מה יהיה מזון האדם ומה יהיה מזון הבל"ח, אמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ, ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, הנה ביאר שהעשבים נתן למזון הבל"ח, ומאחר שראינו בענשי האדם אחר חטאו, שאמר ואכלת את עשב השדה, ידענו שהיא הקללה והענוש שהשיגו בזה בעלי חיים למזון המוגבל אליהם, והוקרב הבאלה הי"ו: ואמר מבאר לזה הענין בו'. ועם היות שפסוק הזה הביאו דוד המלך ע"ה במזמור (מ"ט) שמעו זאת כל העמים בפסדו ענייני האנשים כלם והתלותם בענין המות

המפורסמות, אשר קנה אחרי חטאו והוא הנקנה בעמל וטורח, כי בכם יגיעה רבה ועמל עצום נגד (בראשית ג) בני אדם. ואמנם מה שהבינה הרב עוד וכיון ואמר וישלחהו ה' מגן עדן הנה הכיאור מצא הרב בזה הפסוק, הוא לבאר שאמר וקוץ ודרדר תצמיח לך, בזעת אפיך, ותקוב חוטב שפירושו שיהיה לו מאכל רע בעצמו ובדאגה על מה שאכל, אבל לא יאמר שיעמול ויטרח בהשגתו, לזה הביא הכתוב ה' מגן עדן לעבוד את האדמה, והוא ידיעת המפורסמות. והשכל מאחר הרב בזה הדבור, וזהו העונש הראוי למרי מדה כנגד מדה, יאמר שכבר דעת המקשה הנמשך אחרי פשטו הכתוב היה הענוש בלתי נערך ואחייתם למרי, כי אם המרי היה הראוי בהיותו מעין הדעת אחר יהיה עונשו את לו בלמות אבל לא היה לו והוא השכל, וידענו ממדותיו של הקב"ה שמענים את הרשעים מדה כנגד מדה כדי שיזכנו ויודענו פלאי הצדקתו ונאמר ולך ס' בחסד כי לחטא תשלם לאיש כמעשהו (תהלים ס"ב) וזה יקשה מאד לדעת המקשה אבל לא לדעת הרב, שאחר היה הענוש הראוי למרי מדה כנגד מדה, והשוהו בבהמות במזונו ורב ענינו כמ"ש ואכלת את עשב השדה. עם היות שפסוק הזה שהבינה הרב קודם בפרד הפסוקים, למה שהבינה בזעת אפיך תאכל לחם, וכ"ש שהוא קודם למה שהבינה וישלחהו ה' מגן עדן. הנה הבינה אחרים לפי שהיה דרושו לבאר שזה הענוש הראוי למרי מדה כנגד מדה, ולבאר אותו הדרוש הוכרח להביא אותם הפסוקים כמו שבינאתי, ואחרי השלמתו הבינה ראיה אחרת והיא אומרו והשוהו בבהמות, ומענינה שהאל ית' בחחלת הבריאה בשהגיל מה יהיה מזון האדם ומה יהיה מזון הבל"ח, אמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ, ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, הנה ביאר שהעשבים נתן למזון הבל"ח, ומאחר שראינו בענשי האדם אחר חטאו, שאמר ואכלת את עשב השדה, ידענו שהיא הקללה והענוש שהשיגו בזה בעלי חיים למזון המוגבל אליהם, והוקרב הבאלה הי"ו: ואמר מבאר לזה הענין בו'. ועם היות שפסוק הזה שהביאו דוד המלך ע"ה במזמור (מ"ט) שמעו זאת כל העמים בפסדו ענייני האנשים כלם והתלותם בענין המות

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

פרק ג תמונה, תבנית. יחשב שענין תמונה ותבנית בלשון העברית אחד, ואינו כן. וזה, כי תבנית שם נגזר מן בנה וענינו בנין הדבר ותכונתו, ר"ל תארו בריבוע והעינול והשילוש חולתם

אפודי	שם טוב מן
כו יח' כונה כי ענין הכונה היא דביקה לענין נפקד ידכוז הגעתו וחכמתו כי חכמתו ועצמו דבר אחד ואחר שדבר בזאת הקושיא הביא ס"ג לבאר ענין תמונ' ותבנית שיבא בסדור אחר כלם ודמות:	אלו העניינים והם השכל והחמר ואלד שכלו לא היה רצוי להשתמש בו כמיני המושכלים המתייים אמנם אלד הקשרו בחמר היה רצוי שישתמש במפורסמות והיה רצוי שיחטא והיה רצוי לצוותו שלא יקח מעץ הדעת. והחכם ר' משה

הגרבוני אמר ישתבח בעל הרצון כו' כי בדרשו מורכב בנהפכים משתתף בין העולם המושכל והמוחש, ואמר אשר לא תושג תכלית הדולה שידמו כל הנמצאים אלו כי הוא תכלית יכולת הבוראי ר"ל להמציא המשתתף עד שיתאחד בו כי מתתו הם יוצאים ואליו שבים, והאמת כי מה שכיון הרב שתכלית זה העולם השפל הוא זה האדם ותכלית האדם הוא היות בזה המחומר וכזאת הצורה ותכלית זאת הצורה הנכלית להשי"ת הוא שיתדמה להשי"ת כי הכל פעל ה' למענהו וכמו שלא נדע עצמותו כך לא נדע כונותו וחכמתו בבריאה המוחשית כי תכלית הכל הוא האל יתי' כמו שביאר הרב בחלק ג' פרק י"ג. ואתה המעיין תעיין בזה הפרק ותתבאר לך ממנו נפלאות והשם יכפר בעדנו במה שהתרכנו כי היה זה בעבור שעת הזמן שהגיע לגלות קצת מהסתריים:

פרק ג אמר הרב יחשוב שענין תמונה ותבנית בלשון העברית אחד וכו', ר"ל תואר הרבוע והעגול ומשולש, ור"ל

אברבנאל

יח' בעל הרצון, לפי שהוא יבאר בחלק ב' מזה הספר, שהבריאה הראשונה היתה מתודשת והיתה מסודרת מרצון יח', ועם זה יביא הרב לפקפוק הביאוקוף הרצון הדמדום, גם יבאר בחלק הג' שהיו לבקש תכלית העולם כי אם רצונו הפשוט, ולהיות יסוד הפעולות הללו כלם רצונו יח', אמר הרב יתשבח בעל הרצון. ואמר עוד אשר לא תושג תכלית כונתו וחכמתו, הנה אמר הרב זה בסוף הפרק הבירורי הנרבוני והשאוד, לומר שהאל יח' ברא האדם מורכב מהנהפכים משותף בין העולם המוכב והמוחשב, ומאד שכלו היה רצוי לבשתמש במושכלות המתיות, ומאד הקשרו בחומר יעוב למפורסמות, ושלא תושג תכלית כוונתו יח' הרכיב אותו בזה האופן. ואחרים אומרים שהאדם הראשון מאד עבעבו היה מוכרח לאכול מעץ הדעת מפני היותו מורכב ומדיני בטבע, וא"כ לא תושג תכלית הכוונה האלהית בהיות בריאתו בזה האופן למה הוא הכרחי שלא יאכל מעץ הדעת, ולמה הטעיבו עליו ולמה כעס יח' על מה שעשה. ובאמת אמר יתהנה בעל הרצון, ובני הפירושים הללו חוזרים על ענין אחד עם התכונות: והנה נשאר עלי לבאר לפי דעת הרב והרשיו אלה, פי' ויאמרהו ה' אלהים מגן עדן וגו' ויגרש את האדם, ואומר שלפי דעתו רצוי שנפרשם בזה האופן, שהאל יח' אחרי רצותו את האדם נוסף אחרי המפורסמות כפי חמריותו, אשר מתבטות להיותו מדבר עמה, לתת אליו דרך והכנה להתחלק בכל מה שאפשר, והוא אמרו ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד, ר"ל הן האדם קודם החטא היה מיוחד ושלם בהשגותיו כאחד מאנשי המרום, וממנו ומטבעו היה לדעת טוב ורע ולהסתקל במפורסמות, ועתה אחרי חטאו הן ישלח ידו ר"ל אולי ישלח ידו ויאכל גם מעץ החיים, והוא שעם היותו מעיין במפורסמות, יעיין גם בן המושכלות, ויתחזק מזה וגם מזה לא יגח ידו באופן שיאכל ומי לעולם, והחיות הנפשיי האלהיי הנה הוא שם המושכלות, ולכן רצה יח' להשיבו במקום הנאות לבני הטעיונים יחד. אם לענין החמר והמפורסם, אמר ושלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, ר"ל שהוציאו מגדר הענין המושכל התמידי שהוא נמשל בגן עדן, וזה לפי שיהיה נעבד בענין המפורסם ולהרב המחמרי, והוא אמר לעבוד את האדמה, ואמר שהכלת הזה לטיות כן מאחר שלוקח משם, ואחר שנתן לאדם לענייני חמרי נתן אלו עוד מה שצריך לצלמות שכלו, והוא אומר עוד ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, ר"ל שגרש את האדם מגי"ע, ולומר שהרחיקו מגודש מהענין התמידי הפשוט, כמו שהיה קודם החטא, שכן הקי"ם והשכין מקדם לג"ע שהוא השכלה, את הכרוביהם המתהפכה והשכל אשר באדם, עם היות אלה בלתי עומדת בהם, לשנה להט החרב המתהפכת, והוא הדביקות אשר לו עם הרחוק, והיה כל זה שכון הכרובים מקדם לגן עדן, עם אותם הבעלמה והתהפכות, כדי לשמור את דרך עץ החיים, ר"ל שישמור אותם ויקנה ממנו ואכל ומי לעולם, והוא ע"ד ואחיו אמר את הדבר, הוא לשון החקור והחזולת. וכבר פשר הרב לפירוש הזה בהקדמת הספרו זה באמרו, ואפילו האור הזה הקטן אשר יזרח על (ל"ל אשר יזרח עליו אינו תדיר) אבל יגיע ויעלם כאלו הוא ההרב המתהפכת, והם כפי הנרבוני שם שאמר ואשכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, כי המתהפכה והשכל יקח מעץ החיים, פן ישלח ידו אם יזכה, אלא שהעלה הכוונה הזאת עומדת תמיד לסבת הבריולי, המתהפך נלעגל רצה לומר שהשביאר (ל"ל שהמקבוים) לקנין עץ החיים אינו נלבע, אבל הכרובים שם העומדים אליו נבד, וא"א כי המתהפכה והשכל יקח מעץ החיים. וזה"ל פן ישלח ידו, שלא היה כמתירא מזה, כי אם כאומר אולי

יזכה בזה. ושבלבבו הוא המונע שהומר לדביקות השכל בחומר, מבביים למה שאמרתי. ואולי שלא נעבלא מהשיב לשאלה לו פסק העשיים שזכרתי, ואמר שהמהפק תשב (שהרב ברח מלפרש בחלק הב' שלון לבקש תכלית העולם כי אם רצונו הפשוט, ולהיות יסוד הפעולות הללו כלם רצונו יח', אמר הרב יתשבח בעל הרצון. ואמר עוד אשר לא תושג תכלית כונתו וחכמתו, הנה אמר הרב זה בסוף הפרק הבירורי הנרבוני והשאוד, לומר שהאל יח' ברא האדם מורכב מהנהפכים משותף בין העולם המוכב והמוחשב, ומאד שכלו היה רצוי להשתמש בהמושכלות המתיות, ומאד הקשרו בחומר יעוב למפורסמות, ושלא תושג תכלית כונתו יח' הרכיב אותו בזה האופן. ואחרים אומרים שהאדם הראשון מאד עבעבו היה מוכרח לאכול מעץ הדעת מפני היותו מורכב ומדיני בטבע, וא"כ לא תושג תכלית הכוונה האלהית בהיות בריאתו בזה האופן למה הוא הכרחי שלא יאכל מעץ הדעת, ולמה הטעיבו עליו ולמה כעס יח' על מה שעשה. ובאמת אמר יתהנה בעל הרצון, ובני הפירושים הללו חוזרים על ענין אחד עם התכונות: והנה נשאר עלי לבאר לפי דעת הרב והרשיו אלה, פי' ויאמרהו ה' אלהים מגן עדן וגו' ויגרש את האדם, ואומר שלפי דעתו רצוי שנפרשם בזה האופן, שהאל יח' אחרי רצותו את האדם נוסף אחרי המפורסמות כפי חמריותו, אשר מתבטות להיותו מדבר עמה, לתת אליו דרך והכנה להתחלק בכל מה שאפשר, והוא אמרו ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד, ר"ל הן האדם קודם החטא היה מיוחד ושלם בהשגותיו כאחד מאנשי המרום, וממנו ומטבעו היה לדעת טוב ורע ולהסתקל במפורסמות, ועתה אחרי חטאו הן ישלח ידו ר"ל אולי ישלח ידו ויאכל גם מעץ החיים, והוא שעם היותו מעיין במפורסמות, יעיין גם בן המושכלות, ויתחזק מזה וגם מזה לא יגח ידו באופן שיאכל ומי לעולם, והחיות הנפשיי האלהיי הנה הוא שם המושכלות, ולכן רצה יח' להשיבו במקום הנאות לבני הטעיונים יחד. אם לענין החמר והמפורסם, אמר ושלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, ר"ל שהוציאו מגדר הענין המושכל התמידי שהוא נמשל בגן עדן, וזה לפי שיהיה נעבד בענין המפורסם ולהרב המחמרי, והוא אמר לעבוד את האדמה, ואמר שהכלת הזה לטיות כן מאחר שלוקח משם, ואחר שנתן לאדם לענייני חמרי נתן אלו עוד מה שצריך לצלמות שכלו, והוא אומר עוד ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, ר"ל שגרש את האדם מגי"ע, ולומר שהרחיקו מגודש מהענין התמידי הפשוט, כמו שהיה קודם החטא, שכן הקי"ם והשכין מקדם לג"ע שהוא השכלה, את הכרוביהם המתהפכה והשכל אשר באדם, עם היות אלה בלתי עומדת בהם, לשנה להט החרב המתהפכת, והוא הדביקות אשר לו עם הרחוק, והיה כל זה שכון הכרובים מקדם לגן עדן, עם אותם הבעלמה והתהפכות, כדי לשמור את דרך עץ החיים, ר"ל שישמור אותם ויקנה ממנו ואכל ומי לעולם, והוא ע"ד ואחיו אמר את הדבר, הוא לשון החקור והחזולת. וכבר פשר הרב לפירוש הזה בהקדמת הספרו זה באמרו, ואפילו האור הזה הקטן אשר יזרח על (ל"ל אשר יזרח עליו אינו תדיר) אבל יגיע ויעלם כאלו הוא ההרב המתהפכת, והם כפי הנרבוני שם שאמר ואשכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, כי המתהפכה והשכל יקח מעץ החיים, פן ישלח ידו אם יזכה, אלא שהעלה הכוונה הזאת עומדת תמיד לסבת הבריולי, המתהפך נלעגל רצה לומר שהשביאר (ל"ל שהמקבוים) לקנין עץ החיים אינו נלבע, אבל הכרובים שם העומדים אליו נבד, וא"א כי המתהפכה והשכל יקח מעץ החיים. וזה"ל פן ישלח ידו, שלא היה כמתירא מזה, כי אם כאומר אולי

יחשב

רצוי שנדע היכן מצא הרב שיחשב שתמונה והבנית ענייניה אחד. ולמה אמר בלשון העברי. ואתבונן שאמר זה לפי שמצא בפרשת ואתחנן (ד' ע"ז ע"ז) אמרו פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל, תבנית זכר או נקבה, תבנית כל בהמה, ויורה מענין הפסוק שלקח שם תמונה והבנית בענין אחד שהוא הדמות שיעשו מהדברים במקריהם וצורותם, מפני זה אמר שיחשב שענינם אחד, אבל אינו כן, כי הוא יאמר שיש בהמונה שהוא לא יומלא בהבנית. והנה אמר הרב בלשון העברי, לפי שיקרה בלשון העברי שיהדמו התמונה הללו מפני מה שמלאנו אותם כאחד בזה הפסוק שזכרתי, אבל בלשון ערב תמונה מתחלף ולא יצדקו שם דבריו: כי תבנית שם נגזר כו', כרבוע ועגול,

יאמר

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ג

מן התארים. אמר את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו, ואמר א כתבניתם אשר אתה מראה בהר. תבנית כל צפור, תבנית יד, תבנית האולם, כל זה תאר. ולזה לא הפיל לשון העברים אלו המלות בתארים נתלים באלהים בשום פנים. אמנם תמונה הוא שם נופל על שלשה ענינים בספוק. וזה שהוא יאמר על צורת הדבר המושגת בחושים חוץ לשכל, ר"ל תארו, והוא אמרו, ועשיתם פסל תמונת כל סמל, כי לא ראיתם כל תמונה. ויאמר על הצורה הדמיונית, הנמצאת בדמיון באיש

אדר

אפודי

פרק שלישי

א כתבניתם אשר אתה מראה בהר. תבנית יד תבנית אולם. כל הספוקים המלו הביאו הרב ואמר שהם תמונה ואמר ושהם בכלל התתלים הנגמיים כמשולם וכמדובנ, וזה קשה כי מלו הספוקים במראה הנבואה היו ולא היה שם דבר חוץ לנפש והיה לו לרב לעשות מלוקה שניה במלת תבנית כמו שעשה בזה הפי במלת תמונה. וי"ל כי הרב רצה לגלות לנו שהענין נאמר מצד ב' בחינות, כי בבחינה אחת מוכל ליקח הענינים המדומים מצד היותם מדומים כמו הענינים הגשמיים, ובבחינה אחרת מוכל ליקח הענינים המדומים מצד היותם מופשטים מחומריות קצת בענין אחד נבדל מן הענינים הגשמיים וכל זה הולמו הרב בזה הפרק, ותפשר לי לומר כי לפי שלת מצא הרב ז"ל לשון תבנית בו יתי לא הולרך לבחינה זו כדי לקרב הענין אל הענין הרוחני אבל במלת תמונה שנאמר לשם יתי הולרך לעשות הבחינה הנהיה לדקדק הענין כדי שנוכל לתרץ בו יתי שיצלה לומר בו ואמתת הסם, או נוכל לתרץ כי בכל זה היה בפעל הכח המדמה ובעוד שהיה בו התלות בדבר גשמי הנים הרב ז"ל על ענין הדבר ותכונתו וכן תמצא נגש ונגע שהנתה הרב ז"ל בפסוק ויגע על פי תע"פ שהיו במראה הנבואה בהנתת בשם בגשם והבן זה:

לכן עשה תבנית כלו מענין גשמי אבל במלת תמונה שנאמרה להש"י הולרך לעשות הבחינה ההיא לדקדק בענין, והאמת בזה כי כל תמונה הנמצאת בדמיון אם תכליתה להיותה גשמית תהיה כאלו היא גשמית ואם תכליתה להיות דבר רוחני נקראת רוחנית ולא גשמית, והנה הצורה הנמצאת בחוש היא גשמית ותכלית זאת הצורה הנמצאת בדמיון להיותה בשכל כמו שהתבאר בספר הנפש, ולכן תמונה נאמרת בספוק על הנמצאת בחוש והיא הצורה המושגת בחוש המשותף ועל המושג בדמיון ועל הצורה הג' המושגת לשכל ולכן נאמר תמונה בשם מסופק על שלשת הענינים האלה. אמנם תבנית המשכן נראה למשה במראה הנבואה בעבור כי תכלית זאת המראה היא להיותה גשמית לא ראה

הרב

אברבנאל

יאמר שתבנית נגזר מן בנה, ומזה נדע שהתחו הראשונה על המלאכותיו, ולפי שלא נמשוב שתבנית יאמר לבד על הנעשה במלאכה, אמר הרב עוד וענינו בנין הדבר והכונתו, ר"ל אין הנמשוב בזה מפאת הפועל, אם כוח מחוץ, לשיתדק לבד על המלאכותיו, אבל ענינו בנין הדבר והכונתו והרכבתו, אם מה שיעשה הטבע ואם שיעשה במלאכה. ולפי שלא נגין שאמר בנין הדבר והכונתו על האיכיות שהם הדברים מיוחסים לבנין הדבר והכונתם, הוסיף ביאור ואמר ר"ל תארו הרכנו וענגו: אמר את תבנית המשכן כו'. בספוקים הללו שבתבנית הרב יראה לגבול גדול, כי הביא ראשונה ספוקים נאמרו על הדבר הנראה בנבואה ואינם מוחסים, לא בענינו ולא מלאכותיו, וכמו בתבנית המשכן והבנית כל כליו בתבניתם אשר אתה מראה בהר. אחר זה יביא תבנית כל צפור אמור על המלאכה הגמורה, וזהו אמר תבנית הנעשה. אחר זה יביא תבנית יד מבנית האולם, וגם אלה במראה הנבואה הם לא בהקיץ. ויקשה לי"ב למה לא עשה הרב בתבנית התלוקים שעשה בתמונה. שים ממנו המושג בחושים וממנו המושג בדמיון וממנו המושגל לשכל. והאמת הטיב לזה, שלא הרב רצלה כי בבחינה אחת יוכל ליקח הענינים המדומים כמו הגשמיים, ובבחינה אחרת נוכל ליקח הענינים המדומים מצד היותם מופשטים מהחמריות נבדלים מהגשמים. ועוד אמר בזה הבחינה אחרת כי לפי שלא מצא הרב בלשון תבנית בכל יתי, לא הולרך לעשות בו תלוקה ובחינה לקרבו לענין הרוחני, אבל במלת תמונה שנאמרה בשם יתי הולרך לדקדק הענין ולעשות בחינות לתרץ התמונה אבר נאמר בו יתי, ואמר בבזה קרבה לרב בפרק נגע וגגע (בפרק י"ח) שהבית פסוק ויגע על פי (ישעי' ז') נשמיד, תעש"י שהיה במראה הנבואה, ע"כ דעת החכם. ומלבד הטענות הללו שהם מהפיקות באמת, אומר עוד בתחוכת זה, שעם היות שהלה הפסוקים שהבית מהם במראה הנבואה, הנה לא נזכר בכתוב אחר הם הם הענינים במראה הנבואה, ועם היות שהות כן ושהרב בפסר זה יגיד אח"כ שהם הענינים

מלוגה במראה הנבואה, הנה עתה בתחלת הפרק הזכיר הפתחוים והוכיחו אותם, ראה לזכור הפסוקים הנוחיים, ומקומות שיזכור שהיה הענין במראה הנבואה ישימם הנוחיים, ומקומות שלא יזכור זה, יקבל אותם הפסוקים, ואח"כ ידקדק הענין לפי הראות המקום הראוי. והיא הסכה החמישית מסבות הסתירה ולכן הביא תבנית המשכן תבנית כל כליו בתבניתם הפסוקים, והבנית יד תבנית האולם מאחר לא זכר הכתוב בזיאור בהם הפסוקים כמו שהבית בהם הכתוב כל נסור שהות תמיד הפסוקו. אמנם תמונה לא עשה כן לפי שמצא פסוקים יזכור הכתוב הם שהם בנבואה כמו תמונה לנגד עיני (איוב ד' ע"ז) לפי שהתלת הדבר הבעיפים מחזיונות לילה כמו בזיכור לפנים, וכדומה לזה נמצא בשאר הבתוקים, ודומה לו ג"כ פסוק ויגע על פי (ישעיה ו' ו) שהרב הביאו הפשוטו ולא נבואיי, לפי שהפסוק לא יגלה בפירוש היותו בנבואה: וזה שהוא יאמר כו'. הנה המין הראשון מהתמונה הוא הנאמר על הצורה המוחשת, ולפי שהקול הוא דבר מוחש לחוש השמע, והתם והקר לחוש המשוש, והמר והמתוק לחוש הטעם, הולרך הרב לפרש אחר תמרו המושגות בחושים שהם לשכל, ואמר עוד ר"ל תתרו שהות המושג לחוש הראות בלבד. ואמנם למה לא עשה הרב בחינה אחרת מהדבר המושג בחוש המשוקף ואחרת מהצורה הנמצאת בדבר, ויסיו ל"ב תמצה מיניה, הצורה שבדבר עצמו, והמוחשת בראות, והמקובל בחוש המשוקף, והמדומה בדמיון, והמושגת בשכל. הוא לפי שהרב יסבור, שתמונה פירושו התמתי הוא שיתמר על הצורה אשר תלקח מהדבר בעצמו, ויהיה תמונה מקום תמונת הדבר והמיונו, ומפני זה לא הביא הרב הדבר בעצמו לפי שאינה תמונה כפי מובנה התמתי, ולא הביא הנמצאת בחוש המשוקף, לפי שאינה כו' אם בהיותה בחוש והיא תמונת הדבר בכל מקריו: והנמצאת בדמיון כו'. והיא כבר מופשטת הפשטה מה שהמוחשת, והנמצאת בשכל הייתר מופשטת מכל המקרים. ועם היות שהתמונה לא תמצא בשכל, הנה יוקח ממנה הדבר העצמי והקולל כמשהם הפשל עם

הפרטים

www.daat.ac.il - דעת - אתר לימודי יהדות ורוח *

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ג ד

אחר העלמו מן החושים, והוא אמרו בסעיפים מחזיונות לילה וגו' וסוף הדבר, יעמד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני. ר"ל דמיון לנגד עיני בשינה. ויאמר על ענין האמיתי המושג בשכל. ולפי זה הענין השלישי יאמר בו יתעלת תמונה, ב (ה) אמר ותמונת ה' יביט ענינו ופירושו, ואמתת השם ישיג:

פרק ד ראה, הבט, חזה. דע כי ראה והביט וחזה, שלשה המלות האלה נופלות על ראות העין. והושאלו

אפודי

ב ותמונת י"י יביט. זה קשה עם פ' ל"ז מרמזתן שם אמר ואמתת מציאותו כפי מה שהוא לא תושג וכאן אמר ואמתת השם ישיג, ל"לשזה נוסג כפי הסבר' החמישית(בהקדמה)וכאן דבר בקלות ובהעברה ושם בפרק ל"ז כפי האמת, וי"ל עוד שאמר ותמונת י"י יביט ר"ל שהיה משיג העולל האחרון ולא היה משיג בו ית' כפי מה שיוכל להשיג: על הענין האמתי. יהלה שעלמותי אשר הוא אמתת הגמלא באמת. ואחר שהזכיר ותמונת י"י יביט הביא ענין שתוף רלה הביט וחזה ולכן הוצא פרק ד': ענינו ופיולושו ואמתת ה' ישיג, רומז אל לורת הפליאות בכללו והיא התמונה האלהית והכל ממורן:

אמנם

קרשקש

פרק ג (א) ותמונת י"י יביט ענינו ופירושו ואמתת השם ישיג. יש מתמיהים על הרב באמרו ולפ"ז הענין השלישי נאמר ותמונת י"י יביט ולא זכר שום פסוק יראה משפשטו שמלת תמונה נאמרת על הענין המושג בשכל האדם, והוא לא הפסיד בזה כלום כי אחר שתמונה שם מונח על הצורה הדמיונית אחר העלמו מן החושים והוא מצד זה רוחנית במקצת אחר שהוא בלתי מוחשת הוא מסתפק בזה ואינו צריך לפסוק אחר שהשכל מקבלה מן הדמיון ואם הוא באופן יותר פשוט וגם כן מדרך השכל, להשיב הצורה הפרטית כוללת וענין הכולל אשר ישיגהו השכל כאלו האמר שהוא קבל צורת האדם פרטית ובענין כוללת לפי שיחסה אל כל בני אדם היה והוה ויהיה יחס אחד כי איזה שיקדים אצל השכל יגיע ממנו צורה וזה הפרט האחרון לא יוסיף עליו וענין הכללות שאותה הצורה המושגת אצל השכל ישות לכלם השואה גמורה תמה למי שאומר שמה שפירש ותמונת י"י יביט ואמתת י"י ישיג הוא עיון גם ואיננו מדוקדק אחר שפירש במקום אחר פרק ל"ז באמרו ופני לא יראו ואמתת מציאותו כפי שהיא לא תושג ואמר שכן דרך החכמים שיפרשו הענין בעיון גם ואחר כך ידקדקהו ויראה לזה שמה שפירש בשם תמונה הוא בלתי אמתי ויש לתמוה על זה אם כן מה הועיל בזה הפרק שנראה שהיה הכלותו לבאר שם תמונה הנאמר בשם ית' ויש לפרש כי כבר ביארו במשליו בתאורי השלילה ואמר זה האחרון כמעט שהגיע לציור הספינה ובאלו הושוה למי שציירה לתאורי החיוב ואמר כן יקרבוך תאורי השלילה והשגת השם ית' ואמר במקום אחר בפרק ס"ב ואין ספק שהמלות ההם מורות על ענינים יקרבו לאמתת ציור עצמו ית' בפנים אשר אמרנו אחר ששוה תאורי השלילה לתאורי החיוב אם כן המשיגו בשלילות הנעשית במופת הוא המשיגו באמת והקרוב ממנו, ומה שאמר ופני לא יראו ואמתת מציאותו כפי מה שהוא לא תושג הוא על דרך החיוב ואין ספק שנבואת מרע"ה והחכמתו לא השיגה להשיגתו אדם לפנינו ולאחריו ואם היתה השגתו השם ית' בשלילה לבד כמה פילוסופים ידעו זה הסוד והוא השגתו בשלילה מופתית בהרחקת הגשמות והסרת הראיי והתפעלות ממנו אם כן מה היתה השגתו גדולה יותר מכל שאר הנביאים. התשובה בזה כי הוא השיג השגה שלימה מבע המציאות כלו ומה שבעולם השפל ועולם הגלגלים השיג תמונתו ואמתתו וידע מהותו והוא מה שלא נודע לשום פילוסוף שהם לא ידעו מספר הגלגלים על אמתתם ותכונתם אך הניחו תכונה אפשרית שיראו ממנה כמו אלה התכונות וכן השיג לשכלים האלהים כאשר הם ולכל הפילוסופים לא דברו ברוב בדברים אלהים אלא כדמות סברא ואין להם מופת ברוב הדברים ואולי ברובם הם משובשים אבל משה רבינו השיג הכל השגה שלימה וזהו השגה אשר אין למעלה ממנו בהשגת אמתת הבורא וזהו מה שאמר בתורה בכל ביתי נאמן הוא ר"ל הוא הבין מציאות עולמי הבנה אמתית קיימת: אמנם

הדברים הלקוחים מן החושים: והוא אמרו בשעיפים כו'. סבן דברי הרב בזה שהנה נאמר בדבריו אלה מפורסם אחר אמנם שיעשה בפסוקים סותר לדעתו, וזהו כי תחלת הדברים בדברי אליפז אמר בשעיפים ממחזיונות לילה פחד ורעדה ורום על פני יחלוף ויעמוד ולא אכיר מראהו דמות לנגד עיני אל פחד קראהו ורעדה, ורום על פניו יחלוף, ר"ל שהקילהו והעירהו מעצמו, ואחר זה יזכור שבאיזהו כבר ביקילה, ראה אוש מדבר אליו, וזהו יעמוד ולא אכיר מראהו, והיה אומר לו הדברים שיזכור. אמנם אליפז יצדק וגו', ולפי זה יהיה אמרו תמונה לנגד עיני כפשוטו, מהמין הראשון שזכר שיהיה עורת המושגת בחושים, הנה בעבור זה אמר שבחלת הדברים הוא אמר בשעיפים מחזיונות לילה, וסוף הדבר הוא נאמר יעמוד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני. ר"ל שאין סוף הדבור פחד קראני ורעדה ונגאמר על הפסק הזיעה והחלוש, אבל הענין הזה כן כי בתוך הזיעה יהיה הפחד ורעדה ומפור הבבר, וסוף הענין הוא המראה והתמונה שראה בלתוקם הזיעה, ולכן אמר הרב תמונה לנגד עיני בזיעה, ולזה שגם זה הוא בזיעה שזכר למעלה: ויאמר על הענין האמתי וכו'. הוקשה לי, למה לא הביא הרב הפוקים לאמת הזיעה הב' הזה, ואמ"כ אמר שלפי הענין הבזה הג' יאמר בו ית' תמונה. ואם נאמר שלא אמר הרב פסוק יורה על זה, יצחר א"כ לאומר שיאמר שבשאות שהביא אינו אמתי, כיון שלא הביאו מפסוקים. ולזהשוב בזיעה זה, שבהומר הענין ואיכותו יורה על זה בהיות היותו כן, וזה כי אם היה נאמר תמונה על הגעם עורת הדבר בחוש הראות אז הנה כן בפסשפה מהמלקיות המקרים ונעשתה לכח הדמיון וקרא ג"כ תמונה, אין ספק שאותה כהיות בהעבה בהתקתה משם והנעתה אל הכח השכל, ראוי שיקרא ג"כ תמונה, ולכן ראה הרב שבשהוה יתוויב מנד עלמו. ובזה ראה עוד שאמרו ותמונת ה' יביט (במדבר י"ב ח') כפי שפם הכתובים ל"ה שיאמר על הלורה הגמלאת בחוש, כי הלא ית' לא יוגע כלל, וגם מאחרי שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה בהראה אליו ולא בחידות ותמונת ה' יביט, אין ספק שהיה לו זה בנבואה, ולא בראייה חוש, ולכן הפסוק מגד עלמו יורה שהתמונה הגמלאת בכאן, היא מגד כח השכל, ואינם המוגבת בחוש ולא המוגבת בדמיון כיון שהיה זה בנבואה, ואמשה בנבואתו לא היה מבחוש בהדמה כמו שחזכור, ובעבור זה הניח הרב הבחוף הג' הזה לתמונה ויחבו לאל ית', עם היות שלא מלא אליו פסוק אחר, כי אם ותמונת ה' יביט: ענינו ופירושו כו' ישיג, ודמה זה כותר למה שיאמר הרב בפרק ל"ז מתלק הראון בתמרו ואמתת מציאותו ית' על מה שהיא לא תושג, ונוכל לומר בפירוש זה שהוא מהבהבה בתמונת ה' ית' עם היות שהבהבה בהתמשית מבהבה הבהרו והוא הבהרה לאמר בהקדמה הפרק, לא יהיה מבהבה הזו שזכר שמה. ולאפוד פי' שפי' אמתת הבשם ישיג לא כוון הרב בו על מהות הלל בעלמותו, ולכן לא אמר ואמתתו, ומציאותו, אלא אמתת מהותו, אבל יאמר שמבה רבינו ע"ה היה מגיע מהלל ית' הדברים כפי אמתתם, כיון שלא נחמשם הבשגת הכח המדמה, וזהו אמרו ואמתת הבשם ישיג, ר"ל אמתיות ישיג מהבשם ית'. ולפי שיקשה

פרק ד הנה בכר ביאמרתי שבפרק זה הביאו הרב לאמר ראה והביט וחזה לומר שפירש ותמונת ה' יביט בהשגה שלמה, ולכן אמר כאן שבן מלות נוזלות על ראות העין, והוא"כ אמר ותמונת ה' יביט, יהיה בהשגה וכבנשה שכלית ולא חושית. והנה אמר הרב זה בראה מפורסם בהמון, לפי שבלשון ראיה באו פסוקים יורו הוראות מבוארות שיאמר על אמתם ושל

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ד

והושאלו שלשתם להשגת השכל. א אמנם זה בראה מפורסם אצל ההמון, אמר וירא והנה באר בשדה, וזה ראות עין. ואמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת, וזה השגה שכלית. ב ולפי זאת ההשאלה הוא כל לשון ראיה שבאה בבורא יתברך. באמרו ראיתי את ה', ויראו אלהים כי טוב, הראני נא את כבודך, ויראו את אלהי ישראל, כל זה השגה שכלית, לא ראות עין ממש בשום פנים, כי לא ישיגו העינים ג רק גוף, ובצדו קצת מקריו גם כן, כלומר מראה הגוף ד ותארו, וכיוצא בהם. ה וכן הוא יתברך לא ישיג בכלי, כמו שיתבאר. וכן הביט נופל על ההבטה בעין לדבר. אל תביט אחריך, ותבט אשתו מאחריו, ונבט לארץ. והושאל אל הבטת השכל והשקפתו, על התבוננות הדבר עד שישיגהו. והוא אמרו לא הביט און ביעקב, כי האון לא יראה בעין. וכן אמרו והביטו אחרי משה. ו אמרו חכמים ז"ל שבו עוד זה הענין, ושהוא הגדה על היותם מדקדקים אחר פעולותיו ומאמריו ומסתכלים בהם. ז ומזה הענין אמרו, הבט נא השמימה, כי זה במראה הנבואה. ועל זאת ההשאלה הוא כל לשון הבטה שבאה בשם יתברך, מהביט אל האלהים. ותמונת ה' יביט, ח והביט אל עמל לא תוכל. וכן חזה, נופל על ראות העין, ותחז בציון

עינינו

שם טוב

וכו', אמנם זה בראה מפורסם הרגון בו שההמון ידעו שענין הראיה נאמרת אף להשגת השכל, ולפי זאת ההשאלה בכל מקום שיאמר הרב ולפי זאת ההשאלה ועל זאת ההשאלה הוא להורות לנו שאינו זומה הכתוב לשאר הכתובים שהביא כי אינו דומה ראיה הנאמרת בגוף לראיה הנאמרת באדם אף שיהיה השגה שכלית: כי לא ישיגו העינים רק גוף וקצת מקריו. ר"ל בלונן ובשחרות וברבוע ועגול כי לא ישיגו שאר המקריים כמו הקור והחום וזולתו, וז"א כלומר מראה הגוף ותוארו: וכן הוא לא ישיג בכלי. ר"ל כי אחר שלא יושג השם יתי' בכלי לא ישיג הוא גם כן בכלי: אמרו החכמים יש בו עוד זה הענין. אע"פ שבמשפט הלשון זה נראה שהיא הבטה חושית כבר אמרו החכמים שהיא הבטה שכלית שהיו מתבוננים באמריו ומדקדקים בפעולותיו להדמות בו: ומזה הענין אמרו חכמים. הבט נא השמימה כי זה היה במראה הנבואה. כמו שהיה אומר ראשונה היה דבר ה' אל אברם במחזה ולכן הבט נא השמימה אינה הבטה חושית, והנה הרב הביא ראיה ראשונה כי הבטה נאמר על השגת הענין והוא השגת השכל כי אמר לא הביט און ביעקב והביא ראיה לזה מהמובא לא מהמביט כי המובא אי אפשר שיהיה מושג בכלי גשמי שהוא האון, וא"כ הביא ראיה מהמביט כמ"ש והביטו אחרי משה כפי דגון החכמים שאמרו שהיו מסתכלים בפעולותיו עם שהביאו הפסוק כפשוטו שהיא הבטה גשמית, וא"כ הביא ראיה מהבט נא השמימה כי זה ג"א שיהיה הבטה חושית. ועל זאת ההשאלה נאמר כל הבטה שבא בהש"י בין שיהיה המביט הוא יתברך בין שיהיה מובט, המובט כאמרו ותמונת ה' יביט, והמביט כאמרו והביט אל עמל לא תוכל.

אמרו

אפודי

פרק רביעי א אמנם זה בראה מפורסם. ר"ל שההמון יודע שענין הראיה נאמרת אף להשגת השכל: ב ולפי זאת ההשאלה. ר"ל בכל מקום שיאמר הרב המובא ולפי זאת ההשאלה היא להורות לנו שאינו דומה אומה הפסוק עם שאר הפסוקים שהביא וכן בכלן אינו דומה ראיה הנאמרת בש"י לראיה הנאמרת בבני אדם שהיא השגה שכלית: ג רק הגוף ובצדו קצת מקריו. ר"ל שהעינים לא ישיגו רק הגשם ובצד אמר מקגשם לא כלו רק קצתו: ואף מה שישיג העין בגשם לא ישיג אלא בקצת המקרים. ר"ל כמו לונן ושחרות שהם מראה הגוף לא שאר המקרים כי לא ישיג העין חום וקור וזולתו: ד ומאלו. ר"ל כמו הרכוב והעגול והשלום: ה וכן הוא יתי' לא ישיג. ר"ל אמר שלא יושג בעינים לפי שאינו גשם כמו כן לא ישיג זולתו בעינים אלא בהבטת שכלי לא ישיג בכלי כמו שיתבאר במלך לתשון פרק מ"ד: ו אמרו החכמים ז"ל שבו עוד זה הענין. ר"ל אע"פ שמשפט זה הלשון היה נראה שהוא הבטת החושים. מ"מ כבר אמרו החכמים ז"ל שהוא הבטה שכלית שהיו מתבוננים במאמריו ומדקדקים בפעולותיו כדי שיתדמו בו: ז ומזה הענין אמרו וכו'. ר"ל שלא שתבונו שאמרו הבט נא השמימה שהיה הענין כך בפושט לא כן אלא במראה הנבואה: ואמרו פשוט הכוכבים. ר"ל שידע כחותם המשמימות בעולם השפל באי זה לד הוא וזהו אמרו וזה הענין: ח והביט אל עמל לא תוכל. זה הפסוק נאמר

אברבנאל

השכל, כמאמר וירא והנה באר בשדה (בראשית כ"ד כ') הוא ראות עין, ואמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א' ט"ז) מלד שיומם לבב, ואשר אמר חכמה ודעת יודע באמת שהיא ראיה שכלית, כי המוש לא יראה כי אם המראות, לא החכמה והדעת, שהם מושגי השכל, וכן אמר שזה מעורסם בהמון. אמנם בהביט ותחז, לא באו אל הפסוקים כ"כ מבוארים שיהיה מפורסם בהמון בראיה, ובעיר כזה, ותרא האשה המגר ממעשה בראשית, ואם לא זכרו: ולפי זאת ההשאלה כו' כ' בתאודי, שבכל מקום שאמר הרב ולפי זאת ההשאלה, אינו דומה מכל לד לשתוף שזכר, וכן בכלן אינו דומה הראיה הנאמרת בגוף ית' שהיא ראיה אלהית, לנאמרת בבני אדם שהיא שכלי. ולדעתי אין זה מתוייב, כי הרב יביא הפסוקים ויכריחם מהסתכוים, לייחס הנאמרים בגוף ית' ובדברים נבדלים שתוף אחד להם, וא"א מבלתי שיאמר, ולפי זאת הבהלה נאמרת בו ית', ובכבר ידענו בכלל, שהדברים הנאמרים בבני אדם אינם שוויים בהשגתה עם הנאמרים בו ית': באמרו ראיתי את ה' כו'. הנה הרב יביא בזה ה' פסוקים, ואין לאוי שנחשוב שבאו כלם לענין אחד. ואדמה שהרב עשה תלוקה בראיה הנאמרת בדברים אלהיים, שיש ממנה ראיה מהנבראים אל הבורא, ומזה המין הביא וירא

המגר

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ד ה

עינינו. והושאל להשנת הלב, אשר חזה על יהודה וירושלים, היה דבר ה' אל אברם במחזה. ט ועל זאת ההשאלה נאמר, ויחזו את האלהים, ודעהו:

פרק ה

א כאשר החל ראש הפילוסופים לחקור ולעשות טופתים בענינים עמוקים מאד, אמר מתנצל

אפודי

בלא ים, וכ"ל שהוא ים, אינו מגיע עמל ושקר כלל: ט ועל זאת ההשאלה נאמר ויחזו את האלהים. מפני זה שנה הרב לשונו ואמר ועל זאת ההשאלה ולא הביא הפסוק לבד, הוא מלד שאינו דומה זה הפסוק עם שאר הפסוקים שהביא כי אמרו חזה על ירושלים וכן במחזה ר"ל השגה נבואית וזאת לא היתה השגה נבואית חלילה כי השגתם היתה משובשת עד שכללה מן הגשמות מה שכללה. אמנם מלד שהיתה זאת ההשגה השגת הלב הוא דומה אל שאר הפסוקים לא בענין אחר ועל זה אמר ודע זה. וזה הפרק נקשר עם פרק חמישי לבאר ענין ויחזו את האלהים וכו'. ויש להקשות עדיין מפני מה לא אמר הרב לשאלה כשהביא פסוק ויראו את אלהי ישראל ועל זאת ההשאלה כמו שהביא על פסוק ויחזו כי באמת ההשגה היתה אחת, וגלל לומר כי מלד שסמך ויאכלו וישתו על ויחזו הורה שההשגה היתה משובשת כי היינו יכולים לומר שאמרו ויראו את אלהי ישראל ר"ל שהשיגו מציאות העלה הראשונה לא איך היא, אבל עכשו שאמר ויאכלו וישתו הורה על בלבול ההשגה:

פרק ה

א כאשר החל ראש הפילוסופים וכו'. ר"ל זה עשה אריסטוטל"ס בספר השמים והעולם: וכן

אברבנאל

אמר הרב כזה, ומזה הענין ולא כביאו עם שאר הפסוקים, לפי שהוא במראה הנבואה, ושאר הפסוקים הם כפי המחשבה והבדיון, ויהיה לפי זה כי' וספור הכוכבים מידע כחותיהם המשפיעות בזה העולם השפל, כדי שיקיר היותו עקר בעצמו ושמולדתו נכי: מהביט אל האלהים, ותמונת ה' יביט, והביט אל עמל לא תוכל. הביא הרב הפסוקים הם מהאדם לבורא, והם מהביט אל האלהים (שמות ג' ו') ותמונת ה' יביט (במדבר י"ב ח') אחר זה הביא הסבעה שהיא מהבורא לנברואים באחר והביט אל עמל לא תוכל (הנקוט ל' י"ג) והוא הסדר שהביא בראיה: והושאל להשגת הלב כו'. הנה הרב מצא לשון ראיה מהבורא לנברואים ומהנברואים לבורא, וכן מצאו בלשון הבנה, אבל בלשון חזיון מצאו באדם ולא מצאו בבורא יח', ולכן הביא בו לשון נבואה כי שם מחזה וחזיון בעצם ובתשובה נאמר על הנבואה ועל (מבוגיה) [ל"ל סוגיה] שהיא המראה, כמו שיתבאר בפרקי הנבואה (מהלך שני פרק מ"ח מ"ב מ"ג): ועל זאת ההשאלה כו' ודעהו. כונת הרב שהחזיון הנאמרת בפסוק הזה, מאחר שהיה הוזיות, והיא תשובות הבטל יהיה שהוזה מהבטלות אל לבות הבנת האלילים אם היא מראה נבואה או שבליות דמיונית, משובשת. ויהיה ידיעת זה בפרק ה' המשך שביאתו לבאר זה. וזכן כתב הנרבוני ז"ל כי ההבנה המשובשת עליהם הזה המאמר היא הבנה שבליות, מבטיים לאה בתמרתי. והתעוד הקשה לאה לא אמר הרב למעלה כשהביא פסוק ויראו את אלהי ישראל על זאת ההשאלה וכו' כמו שהביאו על פסוק ויחזו את האלהים, והביא כי מלד שסמך ויאכלו וישתו, לאמר ויחזו את האלהים, שיורה על היות ההבנה משובשת, לכן אמר זה ועל זאת ההשאלה ולא אמרו על ויראו את אלהי ישראל שרצונו שהשיגו מציאות עלה הראשונה בלי טעות. והאיתי בפירוש הכספי יסיים זה, שכתב שאמרו ויראו את אלהי ישראל היתה הבנה משובחת, ואמרו ויחזו את האלהים היא הבנה משובשת, ולכן אמר כם ויאכלו וישתו. ואני אתהנה שקרא זה לאחבשים המפרשים אלה למעוט ההבנה בדברי הרב כמו שכתב הר' המשך כמו שזכר בפירושו, ושם תוכיח שבנות האלילים ושעותם בא בפסוק ויראו את אלהי ישראל, ואמרו ויחזו את האלהים, הינה ההבנה המשובשת שזכר הרב, וגם דברי הפרק הזה לא הביאו, כי כוונת הרב בשתופים הוא לתוכיח שמושבים מהבחנים, ואחר יאמר שבני הבלילה אמר מהם מהם יהיה מה שבא ממנו בתן הבורא, והנה בענין הבנה תוכיח מהבחנים שיאמר על הבהקפה הבלילה, מאמרו לא הביע און ביעקב, והביטו אחרי משה, הבט לא השמיעם. ואחרי שביאר דבריו אמר ועל זאת ההשאלה הוא כל לבון הבנה שבאה בנבואה, ושם הביא כל הפסוקים שמזה שבתוך יבואו בו יח', וזה הלוקן עצמו עשה בתוך ראה והביט, הפסוקים הנאמרים באל יח' והביא ויראו את אלהי ישראל בתוכם. אמנם בחזה נגע בזה הדרך בענמו ואין ביניהם תלוק כלל, כי הוא ביאר שמה, הושאל להשגת

כלב, והוכיח השתוף הזה מהפסוקים שהביא, אשר חזה על יהודה וירושלים (ישעי' ל' ח'), היה דבר ה' במחזה (בראשית ט"ו ל'), והפסוקים אלה אינם הראמרים בתן הבורא אבל הם חזייה, נאמר בם ויראו ויחזו אלהי ישראל ויהודה וירושלים, ובאברם במחזה אלו, ואחרי שהרב הוכיח השתופו שזכר מהפסוקים האלה, אמר כמנהגו שעל זאת ההשאלה יהיה החזייה הנאמרת בתן הבורא, והביא ויחזו את אלהים, וזל"ל אין בזה הקושיא שהקנו המפרשים, כי איך יאמרו שהיה לרב להביא ויחזו את אלהים עם שאר הפסוקים שקדם. כי הם בחזייה המיוחסת לאדם, ואינה נוגעת בבורא יח', ואינו הוא בחוזה, ואינו ג"כ הדבר הנאמר חזו, והבסוק אשר הביא הרב מתן הבורא יח', אין לו הסכיתו עם הראיות שביא לשתופים, ואין כן ויראו את אלהי ישראל כי לא הביאו עם הראות (בהאדם) אבל הביאו עם הדברים הנאמרים בתן הבורא. ראה דברי הרב בענין הזה וראה שאינו כדברי המפרשים ובזאת כמו שאמרתי, והתבאר מזה שהשמות האלה יאמרו בהשאלה, והם ל"ב שמות מושאלים כמו שיאמר הרב:

פרק ה

כאשר החל ראש הפילוסופים וכו' עד וכן נאמר אנחנו שאלהי אלי כזה לאי זה הכלית הבנת הרב מאמר אריסטוטילוס שקראו ראש הפילוסופים. ואם הביאו כדי לומר שהתגלו בחקרו בדברים העמוקים, ושכן יעשה הוא גם כן שמתגלו מזה כמו שיזכר אחרי. הנה באמת יהיה זה בזולת מקומו, והיה ראוי שיביאהו בפקדמת הספר, גם כי שמה אמר מזה מה שבו די, ונמה יביאהו כאן בעם אחרת, ואם שאמר הרב לא הביאו זה הפירוש שיש ראוי שיאמר עם נאמר אותו, שאין ראוי למעיין בספריו שיחסם מה שנאמר לעזות, ובדברי לא היו כן. אבל אמר-וכן נאמר אותו כי ליך לאדם שלא יבינם. ואם יאמר שהביאו הרב לא להתגלות עצמו, כי אם להסיר המעיינים שלא יכבשו בעיון הדברים העמוקים כמו שיזכר עליו לשונו. הנה יקשה מאד עליו ממאמר אריסטוטילוס שהוא לא הוסיר עליו. אבל אמר בהפך שעיונו בדברים העמוקים אין ראוי שיחסם לעזות כי אם לבתדלות. וזל"ל מאמר אריסטוטילוס לא יפע (ל' יאמר) לאחבת המעיינים, אבל יחיר לבם הענין והבריחם. ואם יאמר שהביאו הרב לתת מקום לעיין במוצלות ובעמוקות אריסטוטילוס, יקשה ל"ל לשונו שאמר וכן נאמר אותנו כי ליך לאדם שלא יבינם והוא מוהר לבוהנו. עוד שאלתי בזה הענין, למה עשה הרב תנאים כל כך בהבנה באמרו. שיתגיל עצמו בחכמות ובדעות ויזקק מדותיו וימית תאוותיו והשוקותיו הבשוויות. עוד אמר אחר זה, ולאחר יבין הקדמות ודעשה וידע דרכי הבקש ועשות המוצא וידע אוזני הבמיהה, והוא באמת בכל דברים הרבה. עוד שאלתי שיראה בדברי הרב שהיהה הבסך, כי הוא אמר יקרים לחקור בזה הענין, ויורה שראוי שיהיה מסיר וקודם בחקירה הזאת, אחר זה יאמר, אבל יבוא ויומנע, והוא מגזמה כי בוקש מבה (שמות ל"ב ל') אמר שיתאחר ויומנע מחקור, והזא באמת מקבלו לבה שקדם.

ולסביב

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ה

מתנצל, דבר זה עניינו, שאין ראוי למעיין בספריו שייחסהו במה שיחקר עליו לעזות, **או** היותו משתבח ומתפאר והורס לדבר במה שאין ידיעה לו בו, אבל ראוי לו שייחסהו לזריזות והשתדלות בהמציא והעמיד אמונות אמתיות כפי יכולת האדם. ב כן נאמר אנחנו, ג כי צריך לאדם שלא יהרס ד לזה הענין העצום הנכבד מתחלת המחשבה, בלתי שירגיל עצמו בחכמות ובדעות. ה ויזקק

מדותיו

שם טוב

והרחוק יתנועע תנועות מועטות ואם הגלגל הא׳ בלתי מתנועע אלא תנועה אחת. והשאלה הב׳ לאיזו מלה היה הגלגל הא׳ כוכבים רבים והוא אחד ובשאר הגלגלים לא ימצא בהם כ״א כוכב א׳ ואם הוא בעל גלגלים, והתגלגל זה וביאר כי הוא פעל אנושי למה שהיו האמים בעלי נפש ואין ראוי לתעיין בספרו שייחסהו לעזות או היותו מתפאר והורס לדבר שאין ידיעה בו אבל ראוי שייחסהו לזריזות והשתדלות בהמצאה והעמיד אמונות אמתיות אף שיהיו אלו הגרמים רחוקים ממנו בחשלה ובמקום: וכן נאמר אנחנו. אמרו המפרשים כי הראון בו כי אריסטו עשה התגלגלות לעצמו ואותו התגלגלות שעשה אריסטו מלה בחלה כן נעשה אנחנו בעשותנו ספרים עמוקים בענייני האלהות ובענייני המעמד הנכבד כי מי יעלה בהר ה׳ ומי יקום במקום קדשו: כי צריך לאדם כי ירצה ובדין הוא שיגלל אריסטו על עצמו ואנחנו על עצמו מעניין הריסה כי הוא עיון גדול וסכנה גדולה, ולפי דעתי אלא התגלל הרב על עשותו ביאור במעמד הנכבד כי הביאור שעשה איננו עמוק אבל הראון באמרו וכן נאמר אנחנו הראון כי כמו שאמר אריסטו שאין ראוי לדרוש ולחקור בדברים עמוקים כן נאמר אנחנו קבל עדת ישראל התגלגלות ראוי ומחויב מצד התורה וזהו התחלה לביאור המעמד הנכבד. ואמרו כי צריך האדם רוצה לומר כי הריסה הוא עון פלילי וסכנה גדולה: ולזה הענין העצום רוצה לומר והיא חכמת האלהות. בלתי שירגיל עצמו בחכמות. רוצה לומר שצריך שידע תכונת הבלתי מעבר האלהית ורמז בזה מעמד הר סיני היו נכונים לשלשה ימים שהוא רמז לשלש חכמות, ויזקק מדותיו זה רמז וכבסו שמלותם וכשיכון הקדמות וידע דרכי והתקע ועשות

המופת

אפודי

ב וכן נאמר אנחנו. ר״ל בכמו זה התגלגלות שעשה אריסטוטלו״ס מלה במלה כן נעשנו אנחנו בעשותנו בחוברים על ענינים עמוקים מעניני האלהות ומעניני המעמד הנכבד: ג כי צריך לאדם וכו׳. ר״ל ובדין היה שיגלל אריסטוטלוס על עצמו ואנחנו על עצמינו מענין ההריסה כי הוא עיון גדול וסכנה גדולה. לכן צריך לאדם שלא יהרוס לדבר וכו׳: ד לזה הענין העצום, ר״ל חכמת האלהות, שירגיל עצמו בחכמת הזאת לומר שצריך שידע תכונת מבעי חכמת האלהות והם שלש חכמות ורמז בזה המעמד הנכבד באמרו והיו נכונים לשלשת ימים שהוא רמז לשלש חכמות: ה ויזקק מדותיו, זה רמז לאמרו

אברבנאל

ולהשיב לכל זה אומר שהרב הנזכר מאמר אריסטוטילוס וקראו רמב״ם פילוסופים לפי שבמה שהתב בד׳ בבשו מספר המעשה פרק כל מבחות מתחלק הנה אריסטוטילוס עם היות שקדמונו פילוסופים הרבה, הוא באמת היה מתחיל הפילוסופיא ונומר אותה, לפי שהסיג בדרושיה האמת, מה שלא עבו הראשונים. וכיון שהוא בעצמו וגם הקדמה בספרו בסדור מופלא, היו קוראים אותו האלהי, וקראו הרב רמב״ם הפילוסופים, ואמר אמתר הבל לחקור ולעשות מופתים בענייני עמוקים, והיה זה בספר המעשים והעולם, ולא מיחר הענייני הנה כאן, אבל בפ׳ י״ט ח״ב מספרו זה, כתב שהענייני הנה היו שתי שאלות יקרות, האחד למה היו הכוכבים (הגלגלים) מה שהוא קרוב מהם אל גלגל המזלות יתנועע תנועות רבות, ומהמון הנועות מועטות, בהיות הגלגל הראשון בלתי מתנועע אלא תנועה אחת, ומיה ראוי שכל הקרוב אליו יתדמה אליו ויהי בתנועותיו. והשאלה השנית למה זו עלה היו בגלגל הראשון כוכבים רבים והוא אחד, ובשאר הגלגלים לא ימצא כי אם כוכב אחד בגלגל אחד, ואם הוא בעל גלגלים. ואמר אריסטוטילוס שמה בשבת זה עצומות חלוקות, עד שהרב בפרק י״ט המאמר שהשאלות כאלה יוזרו מיום הכל בכוונת מכוון, ובאיזו על דד המיוב, כמו שחשב פיילוסוף, והוכיח מדבריו שהוא עצמו הרגיש בחולשת דעתו ותשובותיו בשאלות הנה. והנרבוני בביאורו לאותו פרק, ובפירושו להי בן יקטן, ובפירושו לספר השמים והעולם, בשהדל לחזק דעת הפילוסוף בתשובות השאלות המזכרות, ואינם מוכרחות לשזכר במקום הזה יעוינו משם, ולנו להתעסק עתה בביאור דברי הרב. והיה ראוי לחקור ולעשות מופתים, לחקור כדי שיוכל לעשות מופתים, לא שיאמר הרב שבשועל עשה אריסטוטילוס מופתים על זה, כשהוא יאמר בהבל זה שם כמו שאמרתי, אבל אמר בכלן שהיה חוקר ומבקש כדי שיוכל לעשות מופתים בזה, עם היות שלא הגיע אליו ולא עשאם. ואמר הרב אמר מתגלל דבר זה עניינו, לאמר באריסטוטילוס קודם אותה החקירה אמר מתגלל מתה בנכנס אליה עם קושי הענין הנכבד הנזכר, ועם היות שלא יגיהה כאן בלבומו הנה יבין ענינם ובלבותם, וזה שאמר דבר זה עניינו, לגביר שאין בו לבונו כי אם הבנתה ממנו: שאין ראוי למעיין כו׳. אמר שהוא כבר ידע שלא יבא מעיין שיתפשהו על דעותיו ויגלגל עליהם, בתנו תשובות יותר נכונות, כי הבל שלא יקום אחריו כמוהו, אבל אפשר ביבא ויבינם בתולשת שעשותיו, ודע שהאמר הדרוש אינו ממה שראוי לחקור עליו, ולכן ייהה חקירתו אם לעזות מבקרת בחקרו במופלא ממנו, ואם שיתבונו שעשה אריסטוטילוס זה לבישנו מבקרת ומתאמר שבתכם מכל האדם, ושעלה שמים וירד, ולכן יתקוה על זה עם הרגשנו בתלשת מאמרו. ואמר ובזכרם לדבר בשם שאין לו ידיעה בו, הוא בייות, אחר יאמר שאולי יאמר המעיין בקרה

לו זה לבישנו בלתי שלם בהלעות והקדמות הראויות לחוקר הבלם, ולזה יאמר, שהוא חוכם לדבר בשם שאין לו ידיעה בו, ר״ל שהוא חבר הקדמות והכלעות, הנה א״כ הבם לג׳ דברים שייחסו לו (אם לעשות) מתחיל הפילוסופיא ונומר אותה, לפי שהסיג בדרושיה האמת, מה שלא עבו הראשונים. וכיון שהוא בעצמו וגם הקדמה בספרו בסדור מופלא, היו קוראים אותו האלהי, וקראו הרב רמב״ם הפילוסופים, ואמר אמתר הבל לחקור ולעשות מופתים בענייני עמוקים, והיה זה בספר השמים והעולם, ולא מיחר הענייני הנה כאן, אבל בפ׳ י״ט ח״ב מספרו זה, כתב שהענייני הנה היו שתי שאלות יקרות, האחד למה היו הכוכבים (הגלגלים) מה שהוא קרוב מהם אל גלגל המזלות יתנועע תנועות רבות, ומהמון הנועות מועטות, בהיות הגלגל הראשון בלתי מתנועע אלא תנועה אחת, והיה ראוי שכל הקרוב אליו יתדמה אליו ויהי בתנועותיו. והשאלה השנית למה זו עלה היו בגלגל הראשון כוכבים רבים והוא אחד, ובשאר הגלגלים לא ימצא כי אם כוכב אחד בגלגל אחד, ואם הוא בעל גלגלים. ואמר אריסטוטילוס שמה בשבת זה עצומות חלוקות, עד שהרב בפרק י״ט המאמר שהשאלות כאלה יוזרו מיום הכל בכוונת מכוון, ובאיזו על דד המיוב, כמו שחשב פיילוסוף, והוכיח מדבריו שהוא עצמו הרגיש בחולשת דעתו ותשובותיו בשאלות הנה. והנרבוני בביאורו לאותו פרק, ובפירושו להי בן יקטן, ובפירושו לספר השמים והעולם, בשהדל לחזק דעת הפילוסוף בתשובות השאלות המזכרות, ואינם מוכרחות לשזכר במקום הזה יעוינו משם, ולנו להתעסק עתה בביאור דברי הרב. והיה ראוי לחקור ולעשות מופתים, לחקור כדי שיוכל לעשות מופתים, לא שיאמר הרב שבשועל עשה אריסטוטילוס מופתים על זה, כשהוא יאמר בהבל זה שם כמו שאמרתי, אבל אמר בכלן שהיה חוקר ומבקש כדי שיוכל לעשות מופתים בזה, עם היות שלא הגיע אליו ולא עשאם. ואמר הרב אמר מתגלל דבר זה עניינו, לאמר באריסטוטילוס קודם אותה החקירה אמר מתגלל מתה בנכנס אליה עם קושי הענין הנכבד הנזכר, ועם היות שלא יגיהה כאן בלבומו הנה יבין ענינם ובלבותם, וזה שאמר דבר זה עניינו, לגביר שאין בו לבונו כי אם הבנתה ממנו: שאין ראוי למעיין כו׳. אמר שהוא כבר ידע שלא יבא מעיין שיתפשהו על דעותיו ויגלגל עליהם, בתנו תשובות יותר נכונות, כי הבל שלא יקום אחריו כמוהו, אבל אפשר ביבא ויבינם בתולשת שעשותיו, ודע שהאמר הדרוש אינו ממה שראוי לחקור עליו, ולכן ייהה חקירתו אם לעזות מבקרת בחקרו במופלא ממנו, ואם שיתבונו שעשה אריסטוטילוס זה לבישנו מבקרת ומתאמר שבתכם מכל האדם, ושעלה שמים וירד, ולכן יתקוה על זה עם הרגשנו בתלשת מאמרו. ואמר ובזכרם לדבר בשם שאין לו ידיעה בו, הוא בייות, אחר יאמר שאולי יאמר המעיין בקרה

www.daat.ac.il * דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ה

מדותיו זקוק רב, [1] וימית תאוותיו ותשוקותיו הדמיוניות. וכאשר יבין הקדמות אמיתיות וידעם, וידע דרכי ההקש ועשות המופת, וידע אופני השמירה מהטעאות השכל, אז יקדים לחקירה בזה הענין, ולא יגזור בתחלת דעת שיעלה בלבו, ולא ישלח מחשבותיו תחלה וישליטם להשגת הבורא, אבל יבוש וימנע ויעמד, עד שיעלה ראשון ראשון. ועל זה נאמר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, מחובר למה שיורה עליו הנראה, מפחדו להסתכל באור הנראה, לא שהשם ישיגוהו העינים יתעלה מכל חסרון עילוי רב, ושובח לו ע"ה הדבר הזה, והשפיע עליו האל יתעלה מטובו מה שחייב לו, שנאמר בו ותמונת ה' יביט. וזכרו החכמים ז"ל [2] כי זה גמול להסתירו פניו תחלה מהביט אל האלהים. [ח] (ח) אמנם אצילי בני ישראל הם הרסו ושלחו מחשבתם [ט] והשיגו, אבל השגה בלתי שלימה, ולזה אמר עליהם וירא את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו', ולא אמר וירא את אלהי ישראל לבד

אפודי

וכבסו שמלותם: [1] וימית תאותיו ותשוקותיו. ר"ל זה רמז לאמרו אל תגעו אל ה': הנראה מפחדו להסתכל, ר"ל שהשגתו הראשונה היתה על ידי מלאך והוא באמצעות הכח המדמה כמו בשאר הנביאים ולזה הגיע לו פחד מגד הצורה המדומה המגלאת בדמיונו לבד לא חוץ לנפש כמו שיקרה לנביאים רבים שיפחדו וירתעו כל איבריהם. לו מוכל לפרש כפשטו שהיה מתפחד מהאור הגבהל חוץ לנפש על הסגה: [2] כי זה גמול הסתירו פניו. ר"ל בחמרם בזכות ויסתר זכה לקלסתר פנים: [ח] אמנם אצילי בני ישראל. ר"ל אלה לקחו הדברים ראשון ראשון לפיכך הרסו וכו': [ט] והשיגו אבל השגה וכו'. ר"ל שהשיגו מציאותו יתב' אבל נתבלבלו בהשגה ההיא כמו שנבאר בסמוך:

שם טוב

המופת וידע אופני השמירה מהטעאות אז הוא מוכן לעלות אל הר ה' ואף שיהיו לו אלו התנאים לא יגזור בתחלת הדעת מה שיעלה בלבו וזה בא הרמז עליו וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו ולא ישלח מחשבותיו בתחלה וישליטם בהשגת הבורא. ואמרו אבל יבוש וימנע ויעמוד, הרצון בו כי יבוש האדם בהשגתו וימנע בקצת הדברים שהשכל האנושי לא יאפשר להשיגם ובקצת הדברים שהשכל יאפשר להשיגם יעמוד עד שיהיה מוכן ולא ויעלה ראשון: ועל זה נאמר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וכו'. הרצון בו כי אם זה הרמז הוא אמתי הפשוט אין ראוי להכחישו שהיה מפחד מהאור הנגדת חוץ לנפש אשר על הסגה כי כל דבר שנראה במראה הנבואה הוא משל לענין אחר כמ"ש הרב: ושובח לו וכו'. ר"ל בעבור שמשה ע"ה עם גודל מעלתו הסתיר פניו השפיע האל מאורו וטובו ממה שחייב לו שנאמר בסוף ותמונת ה' יביט הנה מרע"ה עלה אל האלהים ראשון ראשון ומנע עצמו מהביט עד שהיה מוכן וזכה בעבור זה להשגות אלהיות מה שלא זכה אדם כמותו: אמנם אצילי בני ישראל הם הרסו ושלחו מחשבתם כשם יתברך בלתי שלמה. ר"ל שהשיגו מציאותו יתברך אבל נתבלבלו בהשגה ההיא כמו שנבאר בסמוך: ולזה אמר עליהם וירא את אלהי ישראל ותחת רגליו וכו' ולא אמר וירא

קרשקש

פרק ה (ח) אמנם אצילי בני ישראל הם הרסו והשיגו אבל השגה בלתי שלימה. יש מפרשים שההריסה היא חשבם השם יתי' רוח הגלגל או שהשם מניע החומר בלי אמצעי ואם היתה מחשבתם שעצם הגלגל הוא השם איך יאמרו וירא את אלהי ישראל אין זה אלהי ישראל אבל אלהי האומות אבל באמת הם השיגו הנפרד ולא שבו הבדל בנפרדים וזהו אמרו השגה בלתי שלמה כי מי שהוא חכם בחכמה מן החכמות ואינו יודע כלם

אברבנאל

כמו שיזכור ולכן זה שיראל עצמו בחכמות ובדעות, והיו ג"כ במדות בלתי שלמים כמ"ש ויאכלו ויפתו, ולפי שבמדות יצערך הקשוט והזכוך, אמר הרב ויזקק מדותיו הקשוט, וימית תאוותיו זה מזכוך. ולפי שיאמר האומר איך יתייחסו הנבואים להקדמת החקירה האלהיות, לכן אמר הרב ולאחר יכון הסקדמות וידעם ר"ל שמהחכמות יקנה המעיין בכלם ההקדמות הראויות לחקירה, ואמר וידעם, לומר שלא לבד יחדדו שכלו לסגיים בשיראם אבל גם שידעם בבקיאות גדול. עוד אמר ויעמדו לזכוך המדות קודם החקירה הזאת, ואמר וידע דרכי ההקש ועשות המופת, וזה שזקוק המדות שזכר. עוד אמר למה התנה שימית תאוותיו ותשוקותיו הדמיונות, ואמר שהוא לפי שידע השמירה מהטעיות בשם המחשבות הדמיונות. והכוונה מכל זה, שאין לריכם בפרדם התכמה האלהית המוגלת התנאים האלה, והוא הכלל האחד שלמד הרב מדברי הריסטוטולוס. עוד הביא הכלל השני באמרו אז יקדים לחקור בזה הענין, ר"ל שבהיות האדם שלם במה שזכר שאין לחוש שיתעצל מהחקירה ולא ימנע ממנה, אבל בהיותו מוכן ואחוי, ראוי שיקדים לחקור בזה הענין. עוד למד מהכלל השלישי שעם כל מה שזכר תמיד המעיין יספק במה שיעיינו ואם הוא כן, וזה שאמר ולא יגזור הדין בתחלת המחשבה ולא ישלח מחשבותיו ושלטם בהגדת הנבואה, אבל יבוש וימנע, ר"ל שלא ישלוח מחשבותיו ולא יתבונר בהם בענין הגדת הנבואה, אבל בהיותו מוכן, יבוש, ר"ל יתביים ויאחד המה שבענין, וימנע אם אינו מוכן ויעמוד בעיונו עד שיעלה ראשון ראשון בהלעות עיונותיו ועל זה נאמר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט וכו' ר"ל שמשה הסתיר פניהו והסגתו, כי ירא מהביט בעיניו האלהות, כי בהיותו חפץ וסר לדעות, נאמר לו שבמקום הזה יהיה קודש, ר"ל שההשגה היתה נבואות אלהיות, וזה שאמר אלהי אלהי אביך, ואז ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, ולפי שעשה הפסוק הזה שהיה סר לראות הסגה בזוער בלא, ויורה שעליו אמר ויסתר משה פניו, רלה הרב להסביר פנים לאבלו, ואמר מחובר למה שיורה עליו הנראה, ר"ל מחובר לזה מה שיורה עליו פשט הכתוב, והוא שהיה פחד משה להסתכל באור הנראה בסגה. והאור הזה בזכר הרב הוא לדעתו באור הנברא חוץ לנפש, שנראה אל על דרך המופת, ועם היות שאמר זה יאמר הרב שוירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, הוא בנבואה, אינו ראוי מפני זה שיתבונן היות אור הסגה מדומה כי אם מוחש, אח"כ בהתהו הנבואה ונדמה לו בהתו ראה שם מלאך ידבר אליו. ולפי דעת המפרשים לאיות נבואת משה בתחלתה בהמלעות כח המדמה, ונראה לדמותו אאור ההוא והמראה הזה מפעולת הדמיון, ולכן פחד קראלהו ורעדה. כי הנביאים מתחדים מאד משאת הדברים שידומם בנבואתם, והתבאר עם זה ג' הדברים שבעיוותו בדברי הרב בזה הפרק: ושובח לו ע"ה הדבר הזה. לפי הסבתה והראלה המעולים הוא ממוזרן הלב והיא מדה מגונה, אמר הרב שלא כן הראלה שזכרה התורה במשה, כי שובח לו הדבר הזה, והשבח מלאו הרב במה שפרסמו תתורה בגדר הסגת הסלול עד שמפני זה היה בבדר הסגת הסלול לפניו. והשפיע עליו האל יתי' מעוזו (מהשפעתו) מה שחייב לו, ר"ל מה שחייב משה רבינו לעלמו כי המה שהדריך עלמו בהדרגה וסדר אותו, חייב ועבה לעלמו מוכן להשתלם בשלמות רב, וזה אמרו מה שחייב לו לעלמו, והכריח זה מאמר בסוף ותמונת ה' יביט וחכמים ז"ל זה גמול להסתירו פניו ר"ל שלהיות התחלתו מבודרת היה הסוף שתמונת ה' יביט, ואין לך שתאמר שזכה אל זה מבבה אחרת, כי הנה חז"ל אמרו שזה בזכות ויסתר משה זכה לקלסתר פנים: אמנם אצילי כו'. ראוי שתדע שהרב לא הביא הפרק הזה לענין התנלות עלמו, אבל הביאו לפרש אצילי בני ישראל ועשותה ולכן הקדים אמר לתיבעותלות והוצא ממנו כללים בדי לחזיד מזה שהם היו ראוים שיעשו כן, ושיהו בהשגתה בחוץ מדרגת ראשון ראשון, והם לא עשו כן כי הרסו בחקירתה, ומבלי הבלעות הראויות אלהים בלתו מחשבתם. ואין ספק שהם השיגו, אבל הבגתה היתה בלתי שלמה, לפי שלא בחה בהקדמות ובתמלעים בחייב טבע הדרוש ואמרו. ולזה נאמר עליהם וירא את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר

מורה נבוכים חלק ראשון פרק ה

לבד, י כי כלל המאמר אינו רק לדקדק עליהם ראייתם (ג) לא לתאר איך ראו. ואמנם דקדק עליהם תוכן השגתם, אשר כללה מן הגשמות מה שכללה. חייב זה הרסם קודם שליטותם, והתחייבו

שם טוב

וירמו את אלהי ישראל לבד, והרגון בו כי כבר יאמרו הנביאים בכלל ואתה את ה' והוא מאמר ע"ד הכללות ואח"כ אומר איך ראה אותו ויזב על כסא רם ונשא כמ"ש יחזקאל נפתחו השמים וארא מראות אלהים ואח"כ פירש אותם המראות. אמנם ותחת רגליו אינו פי' ההשגה אבל היה ראוי לומר וירמו את אלהי ישראל יוזב על כסא כמ"ש ישעיה וכמ"ש מיכה אבל אומרו ותחת רגליו יורה שבא לדקדק רוע השגתם אשר כללה מהגשמות מה שכללה ולכן אמר הרב כי כלל המאמר היות לדקדק עליהם ראייתם שהיא רעה לא לתאר איך ראו כשאר הנביאים ולכן בא הכתוב לדקדק עליהם תוכן השגתם אשר כללה מן הגשמות מה שכללה חייב זה הרסם קודם שלמותם וחויבו כליה והאריך ר' להם עד שנשרפו בתבערה ונשרפו ג"כ נדב ואביהוא באהל מועד. והטעות שטעו אלו האילים רבו הסברות יש מי שפירש שהשיגו השכל הפועל שהוא שכנה קרובה לאמר

אברבנאל

כיצה השגתם כלפי בלמה, ואמר לזה נאמר עליהם וירמו. שהשכל אמרו עליהם, והוא לפי שהכתוב אומר ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל וירמו את אלהי ישראל, ויורה שמשה ואהרן ואלעזר ואיתמר כלם רמו אותה המראה, וזה אמר הרב כאמר ויראו את אלהי ישראל נאמר על האילים לבד וז"ש עליהם. ועל זה אמר בפ' ל"ג מ"ב משה מתילה בפני עצמו, ואהרן ג"כ, והאחרים מתילה בפני עצמם. ואמר ולא נאמר וירמו את אלהי ישראל לבד, ר"ל כי אם אמר לבד וירמו את אלהי ישראל, הייתי אומר שהשיגו מציאותו ויתברך והשגתו באמתו כפי מה שראוי, אבל מאחר שאמר מיד ותחת רגליו בתמעשה לבנת הספיר, יורה שכלל המאמר והשגתם הזה אינו רק לדקדק עליהם ראייתם, ר"ל אינו בא כי אם לגלות ולהודיע מהות השגתם שראו אלהי ישראל נמצר למעשה לבנת הספיר: והנה לבאור הענין הזה ראוי להודיעך פה כוונת הרב לדעתי בהשגת אלהי בני ישראל, ואתה תראה מדברי אחשוד שהיה שהפי' הנכון הוא שהם טעו והשיגו שהש"י היה בתבנית בגלגל המעם וזהו לדעתו אמרו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וזה בעיני טעות יותר גדול, מאשר זכר שטעו אלהי בני ישראל, לפי שהכתוב לא זכר כאן כסא ולא בגלגל ולא שמים. וזה אמרנו שהראיה לזה מה שתרגם אונקלוס, והחזה דוכסי יקריה כעובד אבן עבא, ובהרב נמצר לאונקלוס בזה הענין, ולכן יודה בהמיות כאלו בגלגל. אבינה אלין שהרב הרב בפי"ח מזה חלק בשתוף בשתוף רגל בתב שמשתופיו הוא שיאמר על הכסא, והבינה שהוקים להבראיה דעתו, וזה שאמר ותחת ותחת דמות דוכסי ומעשה לבנת הספיר, שאונקלוס ואמר עליו אבל פי' מה הנמצל במעשה לבנת הספיר, ושאי"ל מבלתי שיעיר עליו, שהחיל דעתו, ואמר ז"ל: ואומר, כי אומר ותחת רגליו דומה בו מבכתו ובגלגל, כמו שאמרנו, ואחר הבינו הוא אמיתת הכוונה הראשון אשר היה בעיון הלב שהפעולות היה הם ביאר אבל שהיה מרוחו על ותחות דוכסי יקריה אונקלוס, כי אם ש"פ שהוא בשבתו לשון הבנה, ואין כאן ש"ב כסא ולא שמים, ולכן אמר שם הבנה בכוח הבדק ודע שאתה לרוץ זה הפי', ואפי' לפי' אונקלוס ירמה אבל אבל לא בתה שאמר ותחות דוכסי יקריה. ואם נאמר שהאפוד יבנה דעתו זה בהיות שהוא רגל על הבנה לפי בהבגלגל היה מבוהב מבשי'. זה בתחת דעת בטל, כי יודע שהדברים כלם הם מבוהבים מהבש"ית, ואיך ש"ב יפרבהו על הבגלגל. ש"ם שהבר אמר שמה (בפל"ה) בפירוש ואמר בהשגתו הוא אמתת הדומה הראשון אשר היה מתחת יהברך ולא זכר דבר מהבגלגל, כי אם מהחומר הראשון: ולכן אומר אני שדעת ר"ב הוא בתחת אלהי בני ישראל, מאבר לא הבלמו בהשגתם הראויות, ובהבבו בהשגתם הראויות, ר"ל בהבלמו לענין הבפיר: והנה לבאור הענין הזה ראוי להודיעך פה כוונת הרב לדעתי בהשגת אלהי בני ישראל, ואתה תראה מדברי אחשוד שבהב הבנון הוא שהם טעו והשיגו שהש"י היה בתבנית בגלגל המעם וזהו לדעתו אמרו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וזה בעיני טעות יותר גדול, מאשר זכר שטעו אלהי בני ישראל, לפי שהכתוב לא זכר כאן כסא ולא בגלגל ולא שמים. וזה אמרנו שהראיה לזה מה שתרגם אונקלוס, והחזה דוכסי יקריה כעובד אבן עבא, ובהרב נמצר לאונקלוס בזה הענין, ולכן יודה בהמיות כאלו בגלגל. אבינה אלין שהרב הרב בפי"ח מזה חלק בשתוף בשתוף רגל בתב שמשתופיו הוא שיאמר על הכסא, והבינה שהוקים להבראיה דעתו, וזה שאמר ותחת ותחת דמות דוכסי וכו' ותחתי שני' הרב דעת אונקלוס ואמר עליו אבל פי' מה הנמצל במעשה לבנת הספיר, ושאי"ל מבלתי שיעיר עליו, שהחיל דעתו, ואמר ז"ל: ואומר, כי אומר ותחת רגליו דומה בו מבכתו ובגלגל, כמו שאמרנו, ואחר הבינו הוא אמיתת הכוונה הראשון אשר היה בעיון הלב שהפעולות היה הם ביאר אבל שהיה מרוחו על ותחות דוכסי יקריה אונקלוס, כי אם ש"פ שהוא בשבתו לשון הבנה, ואין כאן ש"ב כסא ולא בגלגל, ולכן אמר שם הבנה בכוח הבדק ודע שאתה לרוץ זה הפי', ואפי' לפי' אונקלוס ירמה אבל אבל לא בתה שאמר ותחות דוכסי יקריה. וזה אמר שהאפוד יבנה דעתו זה בהיות שהוא רגל על הבנה לפי בהבגלגל היה מבוהב מבשי'. זה בתחת דעת בטל, כי יודע שהדברים כלם הם מבוהבים מהבש"ית, ואיך ש"ב יפרבהו על הבגלגל. ש"ם שהבר אמר שמה (בפל"ה) בפירוש ואמר בהשגתו הוא אמתת הדומה הראשון אשר היה מתחת יהברך ולא זכר דבר מהבגלגל, כי אם מהחומר הראשון: ולכן אומר אני שדעת ר"ב הוא בתחת אלהי בני ישראל, מאבר לא הבלמו בהשגתם הראויות, ובהבבו בהשגתם הראויות, ר"ל בהבלמו לענין הבפיר: והנה לבאור הענין הזה ראוי להודיעך פה כוונת הרב לדעתי בהשגת אלהי בני ישראל, ואתה תראה מדברי אחשוד שבהב הבנון הוא שהם טעו והשיגו שהש"י היה בתבנית בגלגל המעם וזהו לדעתו אמרו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, וזה בעיני טעות יותר גדול, מאשר זכר שטעו אלהי בני ישראל, לפי שהכתוב לא זכר כאן כסא ולא בגלגל ולא שמים. וזה אמרנו שהראיה לזה מה שתרגם אונקלוס, והחזה דוכסי יקריה כעובד אבן עבא, ובהרב נמצר לאונקלוס בזה הענין, ולכן יודה בהמיות כאלו בגלגל. אבינה אלין שהרב הרב בפי"ח מזה חלק בשתוף בשתוף רגל בתב שמשתופיו הוא שיאמר על הכסא, והבינה שהוקים להבראיה דעתו, וזה שאמר ותחת ותחת דמות דוכסי וכו' ותחתי שני' הרב דעת אונקלוס ואמר עליו אבל פי' מה הנמצל במעשה לבנת הספיר, ושאי"ל מבלתי שיעיר עליו, שהחיל דעתו, ואמר ז"ל: ואומר, כי אומר ותחת רגליו דומה בו מבכתו ובגלגל, כמו שאמרנו, ואחר הבינו הוא אמיתת הכוונה הראשון אשר היה בעיון הלב שהפעולות היה הם ביאר אבל שהיה מרוחו על ותחות דוכסי יקריה אונקלוס, כי אם ש"פ שהוא בשבתו לשון הבנה, ואין כאן ש"ב כסא ולא בגלגל ולא שמים